

Den danske mission i Grønland

i slutningen af det 18de og begyndelsen af det
19de århundrede.

Af L. Koch.

Denne afhandling kan betragtes som en fortsættelse af provst Fengers »Hans Egede«, der har fortalt missionens historie omtrent til 1760. Det er ikke forsøgt, og har heller ikke været muligt at give et billede af fremgangen ved de enkelte stationer; missionærernes dagbøger er ikke bevarede, og af deres skrivelser til missionskollegiet savnes mange; for et tidsrum findes kun korte uddrag af dem, der forelagdes kollegiet. Det er også kun undtagelsesvis der kan gås nogenlunde i det enkelte ved omtalen af missionærerne og deres arbejde. Hvad her har kunnet meddeles er de forhold, hvorunder der arbejdedes, missionens styrelse, resultatet, der nåedes, og missionærernes vilkår i landet.

Medens missionen så mange gange er gået frem ad de veje, som handelen havde banet, er forholdet det modsatte i Grønland. — Da H. Egede drog ud, var hans opgave ikke blot at omvende hedningerne, men tillige at grundlægge en handelsforbindelse med dem, hvorved der kunde skaffes midler til at vedligeholde missionen. Hans første rejser i landet var måske mere handels- end missionsrejser. Efterhånden måtte disse to øjemed skilles, for så vidt som handelen fik sin egen bestyrelse. Men den havde bestandig forpligtelse til at betale missionens udgifter. Den skulde mod at oppebære et tilskud fra statskassen lønne missionærerne, give dem fri rejse til og fra Grønland, skaffe dem bolig og plads til gudstjeneste og skole, levere visse varer, især brændsel, befordre dem på embedsrejser og ved de ældre kolonier give missionæren

og en kateket kost. Her var anledninger nok til, at der kunde opstå uenighed mellem to parter, hvis interesser var så forskellige.

Men der var desuden bestandig af missionærerne ført vel grundede klager over det ugudelige levned, mange af købmændene og især de matroser og andre lignende folk, som stod i handelens tjeneste, førte, hvorved missionen hæmmedes og Grønlænderne demoraliseredes. Især beklagedes de blandede ægteskaber. De mænd, der ægtede Grønlænderinder, påstodes der, var de dårligste af kolonisterne. Deres koner og børn vænnedes fra landets levevis, og når manden døde, var de ikke istand til at ernære sig, men faldt de andre Grønlændere til byrde.

Det var det almindelige handelselskab, som fra 1750 til 74 havde drevet handelen. Da det så var ude af stand til at vedblive hermed, overtog kongen selv denne, der nu under finanskollegiet styredes af en direktion. Ved en instruks for handelen af 19. April 1782 blev der sat grænser for den vilkårlighed, hvormed Grønlænderne tidt var blevne behandlede, og missionskollegiet har også flere gange indrømmet, at det personale, der nu kom til Grønland, var bedre end i kompagniets tid, men godt var det langt fra. Både købmændene og de underordnede betjente levede med deres grønlandske husholdersker, og ved råhed og drukkenskab gav mange af de danske forargelse. Værst var det, når sligt udgik fra en inspektør, der jo var landets øverste øvrighed. Dette var tilfældet med kammerråd Bent Olrik, der var inspektør i Sydgrønland. Både Grønlænderne og missionærerne var lige utilfredse med ham. Han undså sig ikke ved at tilsidesætte den tilbørlige respekt for religionen og lærerne, påstod, at det var skadeligt for handelen, at befolkningen blev kristen, kaldte dem, der gav gaver til opførelsen af nye kirker, tosser og narre, og fortrædagede missionærerne på alle måder. En af disse, Andreas Ginge i Godthåb, der ved nadverens uddeling havde forbigået en mand, blev så forskræmt ved

tanken om de ubehageligheder, Olrik nu vilde forvolde ham, at han forlod sit embede og rejste hjem. Klagerne over Olrik har sikkert været vel grundede; ti missionskollegiet fik 1788 løfte om, at han skulde blive kaldt hjem, og det var meget misfornøjet med, at der gik et helt år, før dette skete.

Det spændte forhold, der på denne måde opstod mellem handelens embedsmænd og missionærerne i Grønland, såvel som mellem dens direktion og missionskollegiet, forøgedes ved den smålige karrighed, hvormed den opfyldte sine forpligtelser. Dens udgifter til missionen beløb sig 1784 til 5840 rd., og den tilbød den gang kollegiet 5000 rd. om året, hvis dette selv vilde overtage hele bekostningen herefter¹⁾. Handelen havde den gang bestandig et lille underskud (8—10000 rd. aarlig); først 1790 nåede den et overskud af 15000 rd. For at skaffe ligevægt mellem indtægt og udgift greb direktionen 1785 til den udvej at forbyde missionærerne at handle direkte med landets indbyggere; al handel skulde gå gennem købmændene. Men her vandt dog missionskollegiet en sejr; det udvirkede gennem kancelliet en kongelig resolution, der tillod, at missionærerne »indtil videre« maatte købe, hvad de behøvede til livets fornødenheder af landets produkter på første hånd; men de måtte naturligvis ikke drive handel dermed. Hermed var dog striden ikke endt; købmændene vilde nu tiltage sig ret til at bestemme, hvad der kunde kaldes livets fornødenheder, og f. eks. ikke regne dun og ræveskind dertil.

Værst led dog missionærerne og sikkert også missionen ved den uforsvarlige forsømmelse af boligernes vedligeholdelse. Disse var i sig selv meget tarvelige. I den ældste koloni, Godthåb, beskrives de missionen tilhørende lokaler med inventar således: Kirkestuen har 4 vinduer, en stor bilæggerovn, et stort bord med stol, en seng, 4 træstole,

¹⁾ Missionskollegiets journal 1784, nr. 5.

10 bænke, et lidet skab. Der er tre døre med klinker samt gulv og loft. I missionærens kammer er 3 døre med klinker udi, en jærnbilæggerovn, et lidet bord, en træstol, 2 vinduer, 2 hylder samt gulv og loft. Ved dette og købmandens stue er der et køkken og en liden afdeling med dør og lås til et spisekammer. Kateketens kammer har 2 vinduer, et bord, en seng og et lidet skab. Straks derved er et kontor med et vindue, et nagelfast bord med en skuffe under og et lidet skab med hylder i. — Denne beskrivelse af H. Egedes bolig er affattet 1746, ti år efter at han har forladt den. Men luksusen blev ikke større i den følgende tid. I året 1801 opgav missionæren i Frederikshåb »i fuld overensstemmelse med inspektøren« det nødvendige inventar i missionærens stue således: et slagbord, 6 stole, 1 malm- eller messinglysestage, 1 lysesaks, 1 sengested, 1 ildskuffe, 1 ildtang, 1 ildpuster.

Men disse boliger blev ikke vedligeholdt. Missionæren i Godthåb skriver 1788: »Kirken og den med den forbundne præstebolig er nu så slet, at der i regnvejr ikke er et sted, hvor jeg kan stå eller ligge tør«. Han ser sig nødt til at få et grønlandsk hus eller leje en stue hos en af de danske beboere. Hvorledes det siden gik med boligen, kan ikke oplyses. Kirken var 1803 så forfalden, at missionæren fik ordre til at udtale sig om dens nedrivelse. — Som det gik her, gik det de fleste andre steder. Missionær O. G. Dahl i Upernivik klagede 1785 over, at hans hus var ubeboeligt; det var vurderet til 30 rd. Det næste år var det endnu ikke gjort istand; han så sig nødt til at rejse hjem, hvis dette ikke skete. — Hveisel ved Sukkertoppen havde kun en lille stue, som han stadigt klagede over. Han bad 1789 om at måtte rejse hjem; han fandt, at 6 års tjeneste i et snevert kammer (han var gift) måtte gælde lige så meget som 10 år med tilstrækkeligt husrum. Men dette blev afslået, og boligen blev ikke udvidet. — Missionæren i Godhavn ønskede 1791, at missionsboligen i Upernivik, der ikke længer brugtes, måtte sendes dertil,

da han boede i en jordhytte. — I Umenak var der 1796 kun en lille stue, der var så utæt, at regn og sne trængte ind i den. Dette var skyld i, at missionær Jansens kone havde mistet sit helbred. — Man kan ikke forlange, at mænd, der levede under sådanne forhold, skulde kunne udfolde synderlig energi, og når nogle af dem dog har gjort det, må det beundres.

Foruden i Godthåb var der ogsaa i Frederikshåb en kirke, som var bygget af købmanden. Den beskrives 1774 således: Den er opført af jord, tørv og sten med nogle enkelte stolper imellem og kunde vel bruges, når den indvendig beklædtes med brædder; men taget er for stejlt og sparreværket for kort, så det ej går ud over kanten på muren, hvorfor alt regnvandet løber ned i denne.

Der byggedes i slutningen af det 18de århundrede endnu to kirker i Holsteinborg og Jakobshavn; men de 5000 rd., som de kostede, tilvejebragtes af Grønlænderne selv; ti, skriver en Grønlænder fra Holsteinborg til missionskollegiet: »Efterdi de troendes hob hos os meget tiltager, ville vi gerne have et andagtshus for Gud, den største herre«. — Med dette brev fulgte 30 fade spæk, som kollegiet da i København besørgede solgt. — Til kirken i Jakobshavn gaves der på samme måde varer for 1488 rd., og siden »forbedrede de den med 7 tdr. tran og 26 stykker barder«¹⁾. Begge kirker var af tømmer, der i tilhugget stand sendtes til Grønland. — Disse kirker og deres vedligeholdelse var altså handelen ganske uvedkom-

¹⁾ P. Egede, Efterretninger om Grønland 239 og 269. Her findes også en vidtløftig beretning om indvielsen af kirken i Holsteinborg. Om Jakobshavn se Hr. Ostermanns beretning ovf. s. 236 f. Til hvad her er meddelt kan føjes, at kirken oprindelig havde en række støtter midt ned ad gulvet. Dette »skæmmede den utroligt«, hvorfor købmand M. C. Myhlenpfort 1790 borttog dem og anbragte en række støtter på hver side af gangen. Ligeledes skænkede han 2 krystallysekroner. Grønlandske journalsager 1790, 25. Sept. — Lysekronerne var 1817 helt istykker. De fornyedes siden.

mende. Men ikke desto mindre forlangte dens direktion, at missionærerne skulde fraråde deres menigheder at give sådanne gaver; der måtte ingen grønlandske varer sælges uden til købmændene. Dette forlangende blev dog meget bestemt afvist af missionskollegiet, det vilde ikke betage nogen rådighed over deres ejendom og ikke nægte at modtage gaver til gudelig brug. Direktionen havde ønsket, at disse gaver i ethvert tilfælde kun måtte anvendes til selve kirkebygningerne, ikke til deres udsmykning; ti, skriver den: »man må våge over, at Grønlænderne ikke engang får nogen idé om pragt, da dette vilde have en skadelig indflydelse på deres levemåde, og de bedste fangesteder der-ved blev unyttede«. — Kollegiets svar derpå ender således: »At Grønlænderne ikke lader sig aflede fra deres fangst for at se på en kirke eller dens sirater, om og nogle var der, kan jeg, Egede, efter min lokale kundskab bedst bevidne, da inspektørernes bygninger i så fald måtte falde dem mere usædvanlige«¹⁾. — Direktionen har ikke dristet sig til at prøve på at fremkalde et forbud mod, at Grønlænderne således selv besørgede deres kirker opført, men den opgav ikke sin mening, at dette egentlig var et indgreb i handelens rettigheder. I en skrivelse fra finanskollegiet af 1789, der er underskrevet af C. D. Reventlow og H. E. Schimmelmänn hedder det: »Vi kunne ved denne lejlighed ikke undlade at anmærke, at missions betjente urettelig formene, at nye kirkebygningers opførelse og vedligeholdelse er uden byrde for handelen, for så vidt omkostningerne bestrides ved Grønlændernes frivillige gaver af deres lands produkter, og betænker ikke derhos, at det eneste, hvorved de store omkostninger, som de grønlandske etablissemeters vedligeholdelse medfører, er den fordel, handelen skal have ved at afkøbe Grønlænderne deres varer imod en bestemt moderat be-

¹⁾ Grønl. missions kopibog 1785, nr. 20. — Kollegiets protokol 1785 nr. 130.

»taling, og at følgelig alt, hvad disse afhænder eller bortgiver til andre end handelen, er for denne et virkeligt »tab«¹⁾. — Når betragtningen af denne sag var saa smålig hos dem af statsmændene, hos hvem man dog kunde have ventet nogen sympati med missionen, kan man ikke undre sig over, at inspektører og købmænd i Grønland troede, at deres opgave overfor missionen egentlig kun var at yde den så lidt understøttelse som muligt.

Fra handelens side klagedes der over, at missionærerne gav de indfødte, som de benyttede i deres tjeneste, europæiske levnedsmidler, og dette forbød missionskollegiet; de måtte ikke engang give dem »grov kost«, som handelen dog gav dem, der stod i dens tjeneste. — Derimod afviste kollegiet alle klager over, at Grønlænderne ved gudstjenesten afholdtes fra at gå på fangst; det forlangtes ikke, at nødvendig gerning skulde forsømmes om søndagen. Om hverdagen holdtes vel hele vinteren daglig forsamlinger både morgen og aften; men de begyndtes om morgenen så tidligt, at de var endt før daggry, og om aftenen først, når det var blevet mørkt. Disse forsamlinger holdtes i et grønlænderhus; der blev sunget en salme, holdt en katekisation, hvorved både unge og gamle svarede, og sluttet med en bøn.

Der var dog et punkt, hvor handelen formentlig ikke havde uret. Det var ganske naturligt, at missionen havde stræbt at holde de omvendte eller påvirkede Grønlændere sammen ved kolonierne. Når de efter gammel skik om sommeren spredte sig til de steder, hvor der var den bedste fangst, var det vanskeligt eller umuligt for missionærerne at tilse dem; de kom under uheldig påvirkning af deres hedenske landsmænd eller af de fremmede eller danske hvalfangere, hos hvem de tog arbejde, og selv om de vendte tilbage til de gamle vinterpladser, måtte der begyndes forfra med dem. Men denne sammenhobning ved ko-

¹⁾ Grønl. journalsager 1789, nr. 6.

lonierne skadede fangsten; det var nødvendigt, at fangerne flyttede til de steder, der var gunstigst for denne.

Straks efter at kongen 1774 havde overtaget handelen, udvirkede derfor direktionen flere befalinger om, at missionærerne skulde tilse, at Grønlænderne ikke blev vænned fra nationens gamle økonomi og levemåde; derfor skulde de fordele dem til de nærsomste steder, og de måtte ikke holde dem fra de pladser, hvor de kunde mødes med hvalfangerne, da disse trængte til deres hjælp.

Missionskollegiet synes at have erkendt, at den hidtil fulgte fremgangsmåde kunde virke skadeligt på Grønlændernes erhverv, der jo ikke i forvejen var for rigeligt; ti det gjorde ingen indvendinger imod at pålægge missionærerne at rette sig efter den fordring, der stilledes til dem. Men disse beklagede højligt, at de skulde medvirke til en ordning, der ikke kunde andet end virke skadeligt på missionen. — Der klagedes også senere nu og da over, at dette virkelig vanskeliggjorde arbejdet; men de danske missionærer har dog fundet sig tilrette med den nye ordning; de havde deres kateketer, og de lærte snart at sende dem ud, hvor de ikke selv kunde komme. — Den eneste missionær, der allerede 1774 fandt, at det var en højpriselig beslutning, at Grønlænderne skulde flytte ud til fangstederne, var Wiborg i Godthåb; men her havde man, som siden skal omtales, allerede begyndt at give kateketerne selvstændige stillinger på de fraliggende pladser.

Men langt hårdere end den danske mission rantes den herrnhutiske. Denne havde kun to stationer, ved hvilke der altid var flere missionærer; men den havde derfor også kun i ringe grad anvendt selvstændige indfødte hjælpere. Især i Ny Herrnhut ved Godthåb var der samlet flere Grønlændere, end der kunde finde udkommet, og de var bragt i stor afhængighed af missionærerne. Disse blev derfor ved at beklage sig over, at deres menighed skulde spredes til andre steder, hele deres arbejdsmåde forstyrredes derved. Befalingen blev også kun ufuldstændigt ud-

ført; der siges, to år efter at den var udkommet, at de ikke havde udflyttet en eneste Grønlænder, og 1809 klages der over, at alle forestillinger imod sammenhobningen har været forgæves¹). Disse forestillinger har dog næppe været synderlig energiske. Handelsbetjentene, som passede så nøje på de danske missionærer, var altid villige til at se igennem fingrene, når det gjaldt »brødrene«. Men den utvivlsomme dygtighed, hvormed disse ledede menighedens økonomi, kunde ikke forhindre, at dens medlemmer ved denne for dem unaturlige ordning nedsank i sløvhed og fattigdom. — Der findes næppe før 1829 noget spor af, at handlens direktion har ytret betænkeligheder ved den herrnhutiske missionspraksis. Den pålagde da inspektørerne at sende indberetning om denne, da den anså det for højst skadeligt, at så mange mest fattige Grønlændere samledes på enkelte steder. — Da »brødrene» 1900 trak sig tilbage fra Grønland, var det, fordi de havde set i deres distrikt en tilbagegang af befolkningen i fysisk og økonomisk henseende, modsat befolkningen i de danske distrikter²).

Den stadige kamp mellem missionens og handelens interesser har præget hele livet i Grønland, og sikkert langt mere, end vi nu kan se, skadet missionen, især ved at gøre livet endnu besværligere for missionærerne, end det var i forvejen, og den har også sat sit præg på missionsstyrelsen, for hvem det ofte næsten blev hovedopgaven at værgе missionærerne mod handelens uvillie, overgreb og forsømmelighed. — Missionskollegiet har redeligt søgt at forsvare sine undergivne, men selv når det lykkes det at få kancelliets og kongens medhold, var der langt til Grønland, og der var det handelens inspektører,

¹) Skandinavisk litteraturselskabs skrifter VIII s. 185 og 230.

²) Missionskollegiets journal 1774, nr. 5, 7 o. fl. st.; 1778 nr. 12, 16. — *Fertsetzung von Crantzeus Brüderhistorie* s. 328 o. fl. st. — Fenger, H. Egede s. 196. — *Kirkeleksikon for Norden* I, s. 405. — Missionskollegiets protokol 1829 nr. 23. *Geografisk tidsskrift* XII s. 118 f. 124 f.

der rådede for, hvorledes de befalinger, der kom derop, skulde udføres.

Missionskollegiet bestod i reglen af kancelliets præsident, Sællands biskop og to andre medlemmer. Dog fik biskop Harboe aldrig sæde i det, og Balle først 1792. I dette tidsrum var gejstligheden repræsenteret af konfessionarius Fr. Qvist (1754—78) og efter hans død af Bastholm og P. Egede, der allerede 1774 var blevet medlem, efter at han havde været konsulent og provst for Grønland fra 1758; 1779 fik han tittel af biskop. — Han efterfulgtes af professor J. G. C. Adler, og da denne 1792 blev generalsuperintendent i Slesvig, indtrådte Balle i hans sted. Han afløstes af F. Münter.

Men den grønlandske mission har havt et stort fortrin for de andre af kollegiet ledede missioner, derved at den her bestandig havde virkelig sagkyndig hjælp. Ingen har kendt Grønland og dets beboere bedre end Poul Egede. Han var fuld af iver for fortsættelsen af faderens gerning, og med ham afsluttedes den tid, da H. Egedes slægt bestandig søgte til Grønland og med ære bestyrede de pladser, der betroedes den, enten det var i missionens eller handelens tjeneste. Han døde 1788 og sparedes således for at opleve den store svækkelse, der tilføjedes missionen, da den 1791 mistede halvdelen af sine indtægter.

Han efterfulgtes af Otto Fabricius. Han havde 1768—73 været missionær i Frederikshåb, men han havde ikke følt sig tilfreds i denne stilling. Da han var ugift, var han kun forpligtet til at blive 6 år i Grønland; men allerede i det 5te søgte han om at blive kaldt hjem. Han havde, siger han, udrettet så lidt, at han tvivlede om sin dygtighed til at være missionær¹⁾. — Det var i ethvert tilfælde ikke flid og opofrelse det havde skortet ham på, ti han havde i de tre sidste år flakket om mellem de ind-

¹⁾ Grønlandske journalsager 1772, 17. Juli.

fødte på en strækning af 9 mil og levet i deres hytter, og derved havde han opnået stor færdighed i sproget. Andre har da også dømt anderledes om hans virksomhed end han selv. Provsten i Sydgrønland, Egil Thorhallesen, siger, at stationen ved Frederikshåb havde udvidet sig stærkt under hans ledelse, og missionskollegiet har anset ham for en mand, der kunde bruges i dets tjeneste. Efter at han havde beklædt flere præsteembeder i Danmark og Norge, kaldtes han 1783 til præst ved Waisenhuset, hvor han tillige skulde være Egedes hjælper ved undervisningen i det grønlandske seminarium. Han døde 1822 som sognepræst ved Vor Frelses kirke. — Fabricius blev aldrig medlem af missionskollegiet; men han har øvet stor indflydelse på dette, måske endnu større end Egede. Over alle sager, som det behandlede, blev hans erklæring indhentet, og som oftest fulgtes hans forslag, og når beretningerne fra missionsstationerne indkom, gjorde han udtog af dem og indstilling om, hvad der i anledning af dem skulde vedtages; til en tid får man det indtryk, at han har besørget adskillige af de forretninger, som man skulde tro måtte have påligget sekretæren.

Han og Egede har ikke været helt enige om, hvad der var godt grønlandsk sprog. Egede havde 1768 udgivet en oversættelse af det Nye testament, og da den var udsolgt, havde han begyndt på en ny udgave, hvoraf ved hans død 9 ark var trykt. — Fabricius skulde nu fortsætte hans arbejde; men han søgte og fik tilladelse til at kassere de trykte ark og begynde forfra, »på det sproget overalt kunde vorde ens«. Hans udsættelser paa Egedes oversættelse gik ud på, at denne brugte en anden retskrivning end han selv, at der i det trykte var mange fejl, fordi Egede, der ikke havde rådført sig med ham, ved korrektoren havde benyttet en informator på Waisenhuset, der ikke forstod sproget, og endelig, at der var udeladt nogle anmærkninger under teksten, som fandtes i den første udgave, og som Fabricius anså for nødvendige. — Egedes

svigersøn, Henrik Christopher Glahn, der selv havde været missionær på Holsteinborg, og som egentlig havde været udset til at være hans hjælper og eftermand, men var bleven ansat i Norge, sendte i den anledning missionskollegiet en indigneret indsigelse mod denne behandling af svigerfaderens arbejde. Han frakendte Fabricius, der kun havde været 5 år i Grønland, al ret til at bedømme dennes behandling af det sprog, som han havde lært i sin barndom og hele sit liv beskæftiget sig med. Kollegiet henvendte sig til denne skrivelse; men i det mindste en af missionærerne, J. H. Jansen i Umenak, har delt Glahns mening. Han skrev, før han havde set den ny oversættelse, om at få nogle Nye testamenter tilsendt, helst Egedes oversættelse, »som vil vorde så meget nyttigere og brugbarere for Grønlænderne, som man med grund tør tvivle på, at den nye vil blive så forståelig for dem som hin«¹⁾. — Fabricius udgave udkom 1794, men oplaget så vel som alle andre grønlandske bøger brændte med Waisenhuset året efter; en ny udgave kom 1799. Han har desuden udgivet en forbedret udgave af den grønlandske salmebog, en katekismusforklaring, en grammatik og en ordbog. — Efter Fabricius's død blev Niels Giessing Wolf 1822 beskikket til lektor i Grønlandsk. Han havde været missionær i Holsteinborg og Godthåb 1804—11.

En væsentlig del af de her nævnte mænds virksomhed bestod i at undervise de vordende missionærer i det grønlandske sprog. Der tilstodes studenter og kandidater, der vilde gå ud som missionærer, et dobbelt kommunitetsstipendium, 8 $\frac{1}{2}$ ugentlig, og samtidigt med at de læste til examen, hvis de ikke alt havde taget denne, skulde de lære sproget. — Denne ordning medførte dog farer, der ikke var lette at undgå. Studenter, der var så fattige, at de ikke kunde opholde sig ved universitet, greb denne udvej uden at have noget kald til at blive missionærer. Stund-

¹⁾ Kollegiets kopibog 1789 nr. 19. Journalsager s. år nr. 22.

om udtalte de i deres ansøgninger om at blive antagne meget oprigtigt, at det var for deres fattigdoms skyld, de ønskede dette, og missionskollegiet var da meget betænkeligt ved at antage dem. Men der var ikke overdrevent mange, der havde lyst til at gå til Grønland med en løn af 200 rd., og det endte som oftest med, at de, der tilbød sig, måtte antages, når man skulde kunne besætte de pladser, der blev ledige, ved at missionærer, der havde udtjent, kom hjem.

Men det skete også, at de antagne seminarister enten aldrig fik deres eksamen, eller, når de havde taget denne, unddrog sig fra at opfylde den forpligtelse, de havde indgået. For at undgå dette blev det mere og mere almindeligt, at ikke andre antoges end de, der alt var kandidater; men disse vilde ikke gerne vente på at blive udsendte, der blev ingen tid til sprogundervisningen, og når de så kom til Grønland, varede det flere år, før de blot nogenlunde kunde magte sproget, hvis de overhovedet kom så vidt¹).

Vist er det, at der i denne henseende synes at have været en tilbagegang. Det var missionærerne pålagt at hjemsende prøver på, hvor vidt de med flid lagde sig efter sproget, og indtil omtrent 1790 var der næppe nogen, der ikke efterkom dette ved at tilstille kollegiet oversættelser af en bog i biblen, stykker af liturgien, lærebøger o. desl. Men senere ophørte dette så godt som helt. Fabricius, der iøvrigt bekender, at han selv var kommen ud uden noget kendskab til sproget, der var værd at tale om, klager idelig over, at mange af missionærerne aldrig lærte det. — En missionær Gudde, der 1794 var kommen til Julianehåb, bekender 3—4 år senere, at han er uduelig til at lære endog de simpleste grønlandske ord. — Fabricius bemærker dertil med rette, at »sådan er ubehageligt at læse«, men han tilføjer, at Guddes formand også dårligt

¹) Sællands landemodes skrifter II, 530 f. (N. G. Wolf).

havde forstået Grønlandsk. Sådanne missionærer måtte skrive deres prædikener og lade dem oversætte af kateketerne for derefter at oplæse dem. Wolf fortæller, at der ved enhver station desværre til føde for ladheden fandtes »inventarieprædikener« af denne slags, som altså den ene missionær arvede efter den anden, og som næsten overalt var så meningsløse, at de vidnede lige højt om missionærens ukyndighed i det grønlandske og kateketens svaghed i det danske sprog¹⁾. — Der fandtes i denne tid kun én ustuderet præst i Grønland, Bertel Laersen, der som waisenhusdreng var kommen til Grønland og bleven oplært til kateket og ansat som sådan ved Godthåb, hvor han blev stærkt påvirket af Herrnhuterne. Han ordineredes 1764 og ansattes ved Sukkertoppen. P. Egede anerkendte, at han var en velbegavet og dygtig mand, men bifaldt langt fra, at han satte et herrnhutisk præg på sin menighed. Han var gift med en Grønlænderinde, og deres tre sønner blev alle kateketer, den ene af dem, som siden skal omtales, endog missionær ligesom faderen.

Det bestemtes 1779, at når en missionær skulde afløses, skulde eftermanden udsendes så tidligt, at han kunde være sammen med formanden et år for således at lære sproget; men denne hensigtsmæssige bestemmelse blev aldrig gennemført, dels har de knappe boliger umuligt kunnet rumme to præster samtidig, dels havde kollegiet ikke råd til at lønne to præster et år på samme sted.

Medens missionærerne tidligere i reglen havde været 6 år i Grønland, bestemtes det 1770, at dette herefter kun skulde gælde for de ugifte, medens de gifte skulde blive i 10 år. Længere kunde vistnok de fleste heller ikke holde ud i det hårde klima med små indtægter, 200 rd. om året, og ofte usund kost, fordi købmændene, hos hvem alle europæiske fornødenheder skulde købes, havde dårlige varer. De slette boliger er alt omtalte. — En enkelt mand,

¹⁾ Anf. st. s. 533.

Nordmanden Jørgen Sverdrup, blev 24 år i landet (1764—88); men han var også gift med en Grønlænderinde¹⁾. Den meste tid var han i Jakobshavn, hvor det skyldes ham, at der blev opført en kirke. Han var tillige provst for Nordgrønland. — Men mange, måske de fleste, missionærer klagede over, at deres helbred nedbrødes, og at det hårde liv, de førte, tog modet fra dem.

Nogle enkelte eksempler kan vise, hvad de ofte måtte gennemgå på de mange rejser, som embederne medførte. Sverdrup havde 1775 visiteret kolonien Ritenbenk. Hjemrejsen varede 3 uger; i den sidste havde de ikke andet at leve af end hvalfiskekød og multebær. Hele vejen var ca. 10 mil i lige linie. — Året 1778 var et ualmindeligt hårdt isår. Wiborg på Godthåb var »på grund af den skrækelige drivis« 13 dage om at komme hjem fra et udsted, Rellingek, og i hele den tid var han og hans folk i stadig livsfare. — Samme år rejste Chr. Gierløff med sin familie fra Jakobshavn til Umenak (c. 25 mil); de var 18 dage på søen, to småbørn blev syge af kulde; konen var højt frugtsommelig og nedkom 4 dage efter ankomsten. — En kateket J. T. Schade blev 1791 på vejen mellem Klaushavn og Umenak overfaldet af en snestorm, der varede tre dage. Han måtte vende om og kom som ved et mirakel tilbage til Klaushavn; men, siger han, »jeg måtte afskære et temmelig stykke af min næse og to fingre på min venstre hånd«; det omtales siden, at han aldrig havde fået sin fulde førlighed efter den tur. — En missionær Fugl omkom på en sådan rejse 1802; han blev borte på en ubeboet ø.

Der har været mange missionærer, som hverken legemligt eller åndeligt har havt kræfter til den gerning, de havde påtaget sig, og der har været enkelte, der har været ligegyldige og forsømmelige. Men der har også været mange, som trofast har gjort et stort og lidet påskønnet

¹⁾ Det vil sige en pige af blandet ægteskab.

arbejde for en ringe løn. Når de så kom hjem, kunde de godt komme til at vente et par år, før de fik embede. Missionskassen betalte dem 80 rd. i ventepenge, som de naturligvis ikke kunde leve af, og de embeder, som de opnåede, hørte næsten altid til de mindste. — Provst Sverdrup blev efter 24 års tjeneste i Grønland sognepræst i Augvaldsnæs i Kristianssand stift. Da han 1805 tog sin afsked, 73 år gammel, døv, blind og apoplektisk, søgte og fik han pension af missionskassen, fordi embedet var så lille, at det ingen kunde udrede. — J. Cappelen, med hvem missionskollegiet gentagne gange havde udtalt stor tilfredshed, blev 1793 sognepræst til Ulfsten og Hareid i Bergen stift. Han skriver herom: »Befordring fra at være missionær med 200 rd. løn til et kald på 244 rd. kan ikke bidrage meget til min økonomiske befordring«. — Dertil kom, at den grønlandske mission var meget lidt påagtet. Medens den ostindiske fremkaldte en hel literatur, især i Tyskland og England, er der så godt som intet skrevet om den grønlandske. Fabricius omtaler ofte dette med beklagelse.

Hvad arbejdsmåden angår, da blev man i det spor, som var anvist fra begyndelsen, og lagde stor vægt på undervisningen, hvilket jo hovedsagelig vil sige, at så vidt muligt alle lærte at læse. Der blev af missionærerne rekvireret mange Nye testamenter og salmebøger. Missionskollegiet besværede ikke missionærerne med mange regler; men det har naturligvis ofte måttet udtale sig om enkeltheder, når der stilledes spørgsmål til det. Således vilde det, at kirketugten skulde være mild. Når en døbt førte et ryggesløst liv, skulde han holdes borte fra nadveren, men han måtte ikke udelukkes fra kirkens samfund, at den skrøbelige broder ej skal forhærdes i stedet for at forbedres. — Ved meddelelse af dåben var missionærerne i almindelighed forsigtige. Da en af dem ønskede at døbe hedningernes børn, fordi han derved mente at vinde forældrene, forbødes det, når hedningerne ikke i det mindste

var katekumener. »Hvorledes skulde de derved vindes, når »der ikke engang er håb om, at få børnene kristeligt op- »lært?« — Stundom vilde missionærerne også konfirmere de kristne, der var døbt som voksne; men også det blev forbudt.

Også i Grønland mødte som ved så mange missioner det vanskelige spørgsmål om, hvorledes man skulde forholde sig til flerkoneriet. I halvfjerdsindstyverne spurgte missionær Egede Saabye, om han måtte døbe en mand, der havde to koner, uden at han skulde skille sig fra den ene af dem; men kollegiet vilde dengang ikke tillade dette for følgernes skyld. Da manden fik denne besked, blev han bedrøvet og sagde: »Kan jeg skille mig fra hende, der har født mig sønner? og hvorledes kan jeg forlade mine børn?« Saabye forklarede ham da, at det var de store herrer i hans land, der havde forbudt ham at forrette dåben, hvortil manden svarede: »Tror du ikke, at den store himlens herre er barmhjertigere end herrerne i dit land?«¹⁾ — Siden forandrede dog kollegiet sin mening om denne sag. I en instruks fra 1792 tillades det, at mænd med to koner må døbes uden at skille sig ved nogen af dem. Men medens ellers de gifte, der blev kristne, når de ønskede det, kunde få deres ægteskab kirkelig indviet, måtte dette ikke finde sted, hvor der var bigami. Dette skulde tolereres, men ikke autoriseres. I en senere skrivelse anføres der som grund til at lade en sådan forbindelse vedvare, at konen ikke bør lide, fordi manden indlemmes i den kristne menighed, og hos hedningerne bør den mistanke ikke opvækkes, at vor religion giver nogen lov til at være troløs²⁾.

En stor betydning for missionen har kateketerne havt. Tidligere havde man dertil oplært waisenhusdrengene, som, når de vare konfirmerede, sendtes op til Grønland, hvor de da under opvæksten uden vanskelighed lærte

¹⁾ E. Saabye, Brudstykker af en dagbog holdt i Grønland 1770—78.

²⁾ Missionskollegiets brevbog 1794, nr. 15.

sproget. Til 4 sådanne ved kolonierne Godthåb, Holsteinborg, Kristianshåb og Jakobshavn skulde handelen give kost. Siden var alle kateketerne fødte Grønlændere, ofte af blandet herkomst, og sådanne foretrakkes til kateketformænd. Ved siden af kateketerne stod lærerinder, kvinder, som kunde undervise i læsning. Lønningerne var kun små, som et par eksempler vil vise. I Umenak var der 1819 4 kateketer; en fik årlig 20 rd. og kost, en 6 rd. to og to lærerinder hver 3 rd. — I Julianehåb var der samtidig 12 kateketer, af hvilke en havde 21 rd., de andre 6 og 4. To medhjælpere havde hver 1 rd. Af 5 lærerinder havde den ene 1 rd., de andre kun 48 β. Missionærerne stræbte bestandig efter at forbedre deres stilling, især ved at skaffe dem i det mindste delvis fri kost; men kollegiet holdt her stærkt igen, ikke fordi det ikke ønskede at forbedre deres kår, men som det gentagne gange udtalte, fordi nødvendigheden tvang det til den største sparsommelighed.

Og dog var disse kateketer ret betroede mænd. Så længe missionærerne ikke var sproget mægtige, var det ved kateketernes hjælp, de skulde lære det. Stundom måtte disse ligefrem oversætte deres prædikener; men i ethvert tilfælde måtte de i den første tid gennemlæse dem for at rette sprogfejl. De besørgede desuden den daglige morgen- og aftenandagt, også ved selve stationerne. Det var noget nyt, eller måske rettere sagt en fornyelse af gammel skik, når missionær P. Kragh ved Egedesminde selv ledede disse. — Men langt vigtigere var det, at de på udstederne var missionærernes stedfortrædere. Her måtte de tillige forrette hjemmedåb og begravelse. — I Frederikshåbs distrikt var der således 1820 547 døbte og 1 katekumen. Disse boede på 15 steder, og på de 12 af disse var der ansat kateketer, og noget lignende var overalt tilfældet. På mange sådanne pladser kunde missionærerne kun komme en eller et par gange om sommeren. Så holdtes der altergang og konfirmation, de hjemmedøbte børn fremstilledes, og brudefolk viedes. — Hovedsagen var

dog, at ungdommens kundskaber prøvedes, især om de kunde læse. Det viste sig vel da, at det mange steder stod dårligt til med kateketernes flid og duellighed, og der var heller ikke få, på hvis levned der var noget at udsætte — næsten altid usædelighed — men det almindelige var dog, at ungdommen var vel undervist, især at den havde god kundskab om kristendommen; læsningen stod det ikke altid så godt til med.

Hvad menighederne angår, da var i Mellemgrønland den egentlige mission næsten ophørt allerede før udgangen af det 18de århundrede, der fandtes ikke flere hedninger, undtagen mod Syd og Nord. Missionærerne måtte føre en stadig kamp mod løsagtigheden, der er ikke mange af deres indberetninger, hvor der ikke tales derom. Dette var vel tildels en arv fra hedenskabet, men tillige gav de danske kolonister et slet eksempel. De ugifte handelsbetejente levede med deres husholdersker, og det underordnede personale var ikke bedre. Mange af matroser og sådanne folk, der stod i handelens tjeneste, ønskede dog at gifte sig med Grønlænderinder. Når de gjorde dette, var de bundne til at blive i landet, da konerne ikke vilde kunne trives i Danmark, og når de så blev gamle, var handelen nødt til at pensionere dem. De kunde derfor ikke gifte sig uden deres foresattes tilladelse, og denne kunne de ikke altid opnå; men dette gav anledning til mange løse forbindelser. Istedetfor at missionærerne tidligere havde ivret mod disse blandede ægteskaber, begyndte de at ønske, at de kunde indvie dem, uden at handelen skulde kunne forbyde det.

Andre forseelser end løsagtighed tales der næsten aldrig om, og i det hele synes der at have været gode forhold i menighederne med almindelig deltagelse i søndagsgudstjenesterne og de daglige forsamlinger. Udelukkelse fra altergang betragtedes som en hård straf. — I året 1769 fandt der en mærkelig opvækkelse sted mellem hedningerne i Godthåbs distrikt. Missionæren, Islænderen Egil Thor-

hallesen, siger, at henved 100 havde meldt sig til undervisning og dåb hos den danske mission; men siden havde Herrnhuterne snedigt draget halvdelen af dem til sig. — Det er et vidnesbyrd om Grønlændernes villighed til at give til kirkeligt brug, at de, som alt omtalt, kunde bygge to kirker. Også i Klaushavn indsamledes der til en sådan; men da en missionsstue blev indrettet således, at menigheden kunde rummes i den, opgaves kirkebygningen, og gaverne gaves tilbage. — I Jakobshavn distrikt havde en Grønlænder af egen drift undervist 6 hedninger og bragt dem så vidt, at de kunde døbes. — Missionskollegiet skriver i den anledning: »Uagtet den glæde, som den retskafne mand må føle hos sig selv over at have bragt disse vankundige til den sande Guds kundskab, langt overstiger alt, hvad mennesker kunne give, have vi troet at burde hædre ham mellem Grønlænderne med indfødsrettens medaille«. — En kateket, Josias Hammond, fik en velfortjent fortjenstmedaille. I året 1817 var der hungersnød i Umenak; en del Grønlændere, der var komne fra Upernavik, vendte derfor tilbage til dette sted. På et udsted på vejen døde to barselkoner, og Grønlænderne, der ikke vidste, hvad de skulde gøre med de nyfødte børn, besluttede at sætte dem ud. Men Hammond, der nylig var ramt af et slagflod, der havde lammet hans ben, overtalte sin kone og sine døtre til at tage sig af dem. — Et smukt træk hos de grønlandske menigheder er den store indbyrdes hjælpsomhed. Der indtraf tidt hungersnød på den ene eller anden plads; når så lamperne slukkedes i hytterne, tang blev hovednæringsmidlet, og børnene græd af sult, hjalp de velhavende de fattige, til de alle var lige fattige. Men man tør næppe give kristendommen æren herfor, det var en god gammel folkeskik.

I året 1789 opstod der ved Sukkertoppen et farligt sværmeri, der også strakte sig til Godthåb. Grønlænderne forlod i flokkevis kolonierne og flakkede forvildede om. Røret var vakt af en kone Marie Magdalene og hendes

mand Habakuk; hun havde samtaler med de døde, som sagde hende, at Gud var fortørnet på dem, som i to år havde modsagt hende. Hendes tilhængere sagdes at have dræbt to kvinder, som hun havde angivet som hekse. De indlod sig ikke på at forsvare sig; når de ikke kunde undgå at høre på modsigelse, istemmede de en salme. Både kristne og hedninger sluttede sig til bevægelsen, men missionæren, Niels Hveisel, siger, at de kristne var de værste; de havde i hans formands, Bertel Laersens, tid været anførte til det herrnhutiske væsen og havde brugt de herrnhutiske salmer, talemåder og skikke, og han mente, at den ugudelighed, som hun klagede over, især bestod i forsømmelsen af disse. — Han har næppe været mand for at møde en sådan bevægelse, og han søgte da hjælp hos missionens værste fjende, inspektør Olrik, men fik det svar, at han »ikke vilde omvende Grønlænderne på Meksikansk«. — I København toges sagen meget alvorligt. Fabricius vilde have kvinden »ryddet bort på hvad måde ske kan«, og missionskollegiet henvendte sig til kancelliet, der dog først vilde indhente nærmere underretning; men inden denne indkom, var bevægelsen i tilbagegang. Hveisel kunde 1792 indberette, at Marie og Habakuk ikke længere havde tilhængere. Men hans eftermand, Heide, ønskede dog det næste år, at de skulde forvises fra Sukkertoppens distrikt, og kateketen Fr. Bertelsen skriver 1804: »I vinter var jeg hos Habakuks familie; de var skikkelige, så længe jeg var hos dem; men det var ikke alvor-¹⁾).

Ved siden af den danske mission stod i Sydgrønland den herrnhutiske, hvis hovedstation, Ny Herrnhut, lå

¹⁾ Rink, Grønland geografisk og statistisk beskrevet II, s. 287. — I sammes »Eskimoiske æventyr og sagn« s. 318 findes to grønlandske beretninger om den falske profet Habakuk. — Kancelliets supplikprotokol 1790, I, nr. 1992. — Miss. kollegiets brevbog 1790 nr. 5, 1794, nr. 28.

tæt ved Godthåb. Men den danske mission i denne koloni havde fået et fuldstændig herrnhutisk præg, da missionær Drachardt (1739—51) sluttede sig til brødrene, hvad missionskollegiet fandt sig i, ligesom det ikke modsatte sig, at disse anlagde to nye kolonier Lichtenfels ved Fiskernæsset, 15 mil sydligere, og senere Lichtenau endnu længere mod Syd¹). Da nu Bertel Laersen blev missionær ved Sukkertoppen, og der samledes en menighed, der 1770 havde 200 medlemmer, og hvor der ligeledes brugtes herrnhutiske skikke og salmebøger, kunde Poul Egede med rette sige, at »det er vor danske mission til »liden ære, at vi lade den sekt der råde i det hele distrikt »15 mil Syd for og 30 mil Nord for den ældste koloni »Godthåb«. Han angiver, at der den gang i dette distrikt hørte 565 medlemmer til den danske mission og ligeså mange til den herrnhutiske²). Det var hans mening, at der skulde tages en kamp op mod de herrnhutiske overgreb. Da 1770 to missionærer udnævntes til provster for Nord- og Sydgrønland, vilde han have Ny Herrnhut lagt under den sidste, og han var misfornøjet med, at der ikke ved Fiskernæsset var i det mindste en dansk kateket. En sådan ansattes også, men først 1794, fem år efter Egedes død.

Da denne således manede til at bevare det præg, hans fader havde sat på missionen, var Islænderen Egil Thorhallesen (1765—75) missionær ved Godthåb og provst for Sydgrønland. Han var en energisk og kraftig mand; altid fra det tidligste forår til det seneste efterår på rejser i sit provsti og sit distrikt. Det viser, hvor tarvelige de danske missionærers vilkår var, når han i en af sine beretninger om en sådan rejse bemærker, at derved fik han tillige anledning til at samle brænde; »ti 4 favne brænde »er vel nok i henseende til kostbarhed, men ikkun lidt for »5 personer i dette kolde land«.

¹) Fenger, H. Egede. s. 225 f.

²) Grønlandske journalsager 1771, 6. Febr.

Han har 1767 indsendt en vidtløftig klage over Herrnhuterne. De undertrykkede den danske mission, i det de havde fået købmand Dalager på deres side, så at de måtte drive handel, som var de danske forbudt. Alt, hvad de gjorde, blev i Dalagers øjne ligeså priseligt, som det, de danske missionærer gjorde, var forkasteligt. Han vilde have dem forviste fra Ny Herrnhut til Lichtenfels, efter at de først havde udleveret de familier, som de i Drachardts tid havde trukket til sig fra Godthåb¹⁾. — Der vides dog ikke at være foretaget noget i anledning af denne skrivelse. Striden udbrød først for alvor 1769, da den alt omtalte opvækkelse mellem hedningene fandt sted. Denne var især heftig på en lille ø, Pissubik, hvor der boede mange Grønlændere. Her ansatte Thorhallesen en dansk kateket, Jakob Rachlev. Missionæren havde med egne hænder bygget ham et hus af drivtømmer; han beklager, at det ikke blev så godt, som han kunde have ønsket, og deri havde han vistnok ret; ti det siges siden, at Rachlev boede i et jordhus. Det var en streng post, han havde fået; ti Grønlænderne, siger han, var ganske forvirrede ved at de af dem, der hørte til den herrnhutiske menighed, talte om, at den lære, de danske missionærer førte, var utilstrækkelig, og han havde nær opgivet arbejdet og var vendt tilbage til Godthåb; »men han, som har alle hjerter i sin hånd, bøjede og dem og forenede os«. — Stedet var en lille øde ø, hvor intet var at få til forfriskning, »ej en gang en torsk« og hvor man ikke havde andet vand end smeltet sne; det endte da også nogle år senere med, at beboerne forlod øen, fordi der stadigt var hungernød om vinteren. Men den havde dog sine gode sider; ti, siger Rachlev: »Her er ingen herrnhutisk forargelse og ingen fortrædeligheder fra handelens folk«. — Herfra hjemsendte han anden del af en oversættelse af det Nye testament, og arbejdede så flittigt, at Thorhallesen allerede året efter, at

¹⁾ Biørn og Thorhallesen om missionsvæsenet 4/6 1767.

han var bleven ansat, kunde døbe 47 voksne og 3 børn. Da der kort efter døbt 3 voksne, var der ikke flere hendinger på Pissubik.

Både Thorhallesen og Egede vilde gerne have havt Rachlev ordineret. Egede skriver om ham: »Han har en stor færdighed i sproget, er utrættelig i at undervise og agter ingen møje og besværlighed; i de usleste omstændigheder blandt ganske fremmede har han draget mange »herrnhutisk sindede tilbage«, og han finder, at han langt mere fortjener at ordineres end »den Herrnhuter Bertel Laersen«. Missionskollegiet turde dog ikke indlade sig på at forøge missionærernes antal, kassens tilstand tålte det ikke. Men da han 1784 havde været i København, blev han på Egedes og Fabricius anbefaling udnævnt til kateket ved Julianehåb med den for hans stilling høje løn 130 rd. Det var Egedes hensigt, at han skulde gå til Østerbygden, som man stadigt håbede at finde på Østkysten. Der påtænkte netop den gang at udsende en ekspedition for at opdage den, og den kom virkelig afsted 1786 under kommando af den dygtige søofficer Paul Løvenørn; men isen forhindrede den fra at nå land. — Rachlev døde 1788¹⁾. — Mange år efter (1818), da en søn af ham afskedigedes som kateket på grund af usædelighed, har Fabricius udtalt, at faderen også havde gjort sig skyldig heri. Hvor vidt dette er rigtigt eller ej, lader sig ikke afgøre. Så længe Rachlev levede, hørtes der intet derom²⁾. — Han har i ethvert tilfælde havt blik for, hvorledes missionens fremtid beroede på, at der gjordes noget for at udvikle de indfødte medhjælpere. Da han var i København, foreslog han, at der skulde bygges europæiske huse til kateketerne ved udstederne, at de ikke skulde sætte deres helbred til i de grønlandske hytter. Ligeledes burde der oprettes et seminarium for dem; det kunde lægges ved Sarlok, et godt

¹⁾ Grønlandske journalsager 1770 og 1771. — Missionskollegiets protokol 1772 og 1784.

²⁾ Koncepter og indlæg 1818.

fangested 4 mil Syd for Julianehåb, og endelig fandt han, at det var imod ret og billighed, at de, som opofrer deres dage til Grønlands hårde og alvorlige levemåde, ej må til livets fornødenheder betjene sig af landets få bekvemmeligheder uden at betale dem dobbelt så dyrt hos handelen, som de ellers er at få for. — Kollegiet sendte dette forslag til handelens direktion, og kunde vel heller ikke gøre andet; men det er let at tænke sig, hvad skæbne det her har fået¹).

En anden kateket, Johannes Andersen, havde på et afsides sted 10 mil fra Godthåb forberedt 33 voksne og 4 børn, så de kunde døbes. Han havde, siger Thorhallesen, mødt »utrolige trækker« fra Herrnhuternes side. — Det er Thorhallesens mening, at han i denne kateketmission har gjort en lykkelig opdagelse, ikke blot fordi den er en skræk for Herrnhuterne, men han tror, at havde man brugt den tidligere, vilde hele Grønland have taget ved troen for længe siden. Og i virkeligheden har Godthåb vel også været et godt forbillede for de andre missioner, da få år efter forbudet mod at holde Grønlænderne samlede udstedtes. Da Thorhallesen 1775 forlod Grønland (han døde som sognepræst i Bogen 1789) havde han vundet Godthåb tilbage for den danske mission; i de sidste år, siger han, var ikke en eneste af de bosiddende Grønlændere »faldet i de uberettigedes del«, og Rachlev omtaler med stolthed, at i 4 år har Pissubik ydet handelen 100 fade spæk, medens de Grønlændere, som da brudtet skete, gik til Herrnhuterne, ikke har afleveret det ringeste. — Thorhallesens eftermand, Thomas Wiberg, gik helt i hans spor.

Missionskollegiet havde støttet disse bestræbelser. Det havde skaffet midler til at lønne kateketerne i det godthåbske distrikt; men det gik tilligø angrebsvis tilværks. Således pålagde det missionæren Henrik Christofer

¹) Kollegiets protokol 1784, nr. 5.

Glahn at skrive anmærkninger til den herrnhutiske missionær Crantzes Grønlandshistorie. Denne fortæller nu aldeles intet om uenighed mellem de to missioner, ikke engang om striden mellem Hans Egede og David. Men i Glahns skrift bebrejdes det ham, at han, der kun havde været et år i Grønland, ikke havde forstået sproget og derfor havde gjort sig skyldig i mange misforståelser, samt at han har tillagt den herrnhutiske mission for stor betydning. — Også Thorhallesen havde skrevet mod Crantz og sendt sit skrift til missionskollegiet, der var villigt til at udgive det. Men da han var kommet hjem, tog han det tilbage »fordi det var skrevet i en mere hidsig tone, end han nu vilde bruge«.

Kollegiet greb dog også til alvorligere forholdsregler. — I året 1771 skrev det til kancelliet, at det ikke længer med ligegyldighed kunde anse de fra samtlige missionærer i Grønland kommende klager over Herrnhuternes omgangsmåde til at kunne undertrykke den danske mission og gøre missionærerne forhadte og foragtede blandt Grønlænderne ved foragtelige navne og ved at sige, at de havde al deres visdom fra nogle bøger, som lammet hist skal vrage og kaste i ilden osv. Det foreslog derfor, at de tyske missionærer skulde aflægge ed til kongen, og at der skulde foreskrives dem grænser for at gøre indgreb i og vinde proselyter fra de danske missioner. — Men confessionarius Fr. Quist, der havde været kapellan hos waisenhuspræsten Enevold Ewald, og 1754 var bleven dennes eftermand i kollegiet, var ikke enig med sine kolleger; han påstod, at der var skyld på begge sider, og da kancelliet forlangte nærmere oplysninger, gav han endog en ufordelagtig beskrivelse af den danske mission. Dette har vel medvirket til, at kancelliet intet vilde foretage i sagen, men kun tilrådede, at begge parter skulde formanest til enighed¹⁾.

¹⁾ Islands og koloniernes suppliker 1771, nr. 3 og 24.

I året 1774 forsøgte nogle herrnhutiske Grønlændere med magt at bortføre en pige, der var katekumen i Godthåb. Kollegiet klagede herover til forstanderen for den herrnhutiske mission, og tonen i denne skrivelse var meget skarp: »Det håb, vi har gjort os om evangeliets udbredelse i Grønland endog ved lærere af den menighed sammesteds, som holder sig i liturgi (uvitterligt for os, hvor meget i lærdom) aldeles fraskilt fra vores kirke, er allerede for nogle år siden blevet meget svækket ved de be-
 »retninger, som til os indløbe fra vores missionærer om
 »den herrnhutiske menigheds forstandere og lemmer, deres
 »utilbørlige omgangsmåde for at gøre vore lærere så vel som
 »deres lærdom foragtelig og forhadet iblandt Grønlænderne,
 »deres katekumener afspændige, og deres virkelige pro-
 »lyter vederstyggelige iblandt deres forrige blinde slægt«. — Forstanderskabet svarede derpå, at det havde misbilliget forsøget på at bortføre den omtalte pige og meddelt missionæren dette. Men iøvrigt afviste det alle beskyldninger for at have gjort indgreb på den danske missions område; brødrene nærede intet større ønske, end at leve i fred med denne. — Måden er ganske den samme, som i skrivelser fra Drachardts tid og i Crantzes Brødrehistorie; menigheden ved slet intet om, at der er strid mellem de to missioner, og når dette fra dansk side omtales, betragtes det som et uberettiget overfald¹⁾).

Kollegiet har da heller ikke følt sig tilfredsstillet ved dette svar; men det har heller ikke godt kunne føre denne sag videre, da forstanderskabet havde erkendt det utilbørlige i det overgreb, der var sket. — Men så søgte det at sætte grænser for den herrnhutiske missions videre udbredelse. Det skrev til kancelliet, at da det 1733 alene har været dem tilladt at nedsætte sig ved Godthåb, var det ulovligt, at brødrene havde anlagt stationen ved Fiskernæsset og siden var gåede længere Syd på; og da »deres lær-

¹⁾ Grønlandske journalsager 1776, nr. 17.

»dom er forargelig og strider mod vores kirke og sund
»fornuft, og de desuden hverken er landet eller handelen
»til nogen nytte, men snarere til skade, burde de tilholdes
»ikke at udbrede sig udenfor det sted, hvor de allerede er«. Kancelliet forlangte en erklæring af handelens direktion; men denne holdt med Herrnhuterne, »de var aldrig grebne i nogen ulovlig handel«. Men denne gang vandt dog kollegiet sejr, direktionen fik ordre til at tilholde denne sekt til ikke at udbrede sig videre¹⁾. — Det var vistnok også for ikke helt at overlade Sydgrønland til Herrnhuterne, at der 1775 oprettedes en missionsstation her, Julianehåb.

Fra c. 1790 høres der ikke meget om stridigheder mellem de to missioner. Måske har Egedes død 1789 bidraget til, at striden stillede af; han havde fra begyndelsen af set den forstyrrelse, Herrnhuterne bragte i faderens arbejde, og han var dem ikke god. Men også i den følgende tid er der vidnesbyrd nok om, at den velvillie mod den danske mission, som de altid var rede til at udtale, var af en kølig art. Andreas Ginge, der var missionær i Godthåb 1782—93, var en svag karakter; han klager selv over, at ved de mange besværligheder, han havde havt, var al hans lyst til landet forsvundet, og at han var svækket både på legeme og sjæl. Han er sikkert så vidt muligt gået uden om enhver strid. Men i en indberetning om, at Pissugbitterne var flyttede til Napparsok, dels fordi de om vinteren led nød, dels fordi der imellem dem var flere unge mænd, men ikke en eneste giftefærdig pige, tilføjer han, at noget lignende var tilfældet i Godthåb, medens i Ny Herrnhut pigerne var i flertallet. Men han er overbevist om, at ingen af disse vilde ægte en mand fra den danske mission, med mindre han flyttede til Ny Herrnhut. — Endnu 1805 skriver N. G. Wolf, der havde et sammenstød med en herrnhutisk missionær, at »det er krænkende for enhver dansk missionær, som ved med sig selv,

¹⁾ Kancelliets supplikprotokol 1776, I nr. 735.

»at han efter ævne gør den nytte, han kan, at erfare, med hvilken foragt hine mænd anse vort missionsvæsen«. — Det tillodes 1822 brødrene at anlægge en ny koloni, Friederichsthal ved Statenhuk Syd for Julianehåb. Deres andragende derom var anbefalet af missionskollegiet, da de lod de danske missioners distrikter uberørte og havde stiftet meget godt i Grønland. Da var altså den næsten hundredårige strid mellem de to missioner endt for kollegiets vedkommende; men i Grønland vedvarede den. Endnu 1829 misbilligede kollegiet, at missionær Jürgensen i Godthåb havde forbudt sin menighed at have samkvem med Herrnhuterne.

Det var i det hele langt fra, at de danske missionærer altid havde ret i denne strid. Missionskollegiet måtte ofte lægge dæmper på deres iver. Således vilde missionær Wi-borg hindre giftermål mellem Grønlænderne af den danske og herrnhutiske mission. Da han fik pålæg om ikke at modsætte sig disse, udtalte han, at han ikke håbede, »at dette skulde forstås således, at de døbte ved Fiskerlogen, »som vistnok af mangel på vore lærere have inddrukket »en del af herrnhutiske principper, i flæng skulde kopuleres til vore døbte; ti da indser vi intet rettere, end at »dette vilde blive et farligt kunstgreb til at underminere »vor mission, da vi ej kunde vide et ord af, før vi havde »en hel sværm Herrnhuter midt iblandt os«. — Gudde i Julianehåb fik 1801 en irettesættelse, fordi han havde nægtet at kaste jord på en herrnhutisk kvinde, der var død i hans distrikt.

Men er der end nu og da fra dansk side optrådt utilbørlig fjendtligt, så er der dog ingen tvivl om, at traditionerne fra Davids tid er blevne bevarede, og at brødrene ikke har set lidt ned på den danske mission, ligesom de havde forsøgt at sætte deres eget præg på de danske stationer ved Godthåb og Sukkertoppen, og det så en tid ud til, at dette skulde lykkes. Det var ikke dem, der var den fattige, og den danske, der var den rige kirke. Brødrene

havde venner, der understøttede dem, både i Holland og England. Deres kirke i Herrnhut var, målt med grønlandsk mål, pragtfuld, medens de danske, hvor sådanne fandtes, var nøgne træhuse. Thorhallesen bad, om han ikke, for at tage det op med naboen, måtte benytte messeklæder, og da det blev afslået, om han dog ikke kunde få en rødmalet prædikestol og et billede til alteret. — De danske missionærer måtte stride deres strid selv; ti vel kunde det være en opmuntring for dem, at kollegiet billigede deres fremgangsmåde; men de skridt, vi har set det gøre for at hjælpe dem, blev virkningsløse; det var handelens embedsmænd, der regerede i landet, og de vilde ikke optræde mod Herrnhuterne. — Resultatet har jo vist, at det var heldigt, at disse ikke fik lov til at fortrænge den danske mission i nogen større del af landet. Deres praksis passede ikke til dettes særlige natur og forhold¹⁾.

Povl Egede skrev kort før sin død: »Missionens nærværende forfatning er god, og man har et grundet håb om, at den skal blive bedre«²⁾. Dette håb skulde desværre ikke gå i opfyldelse. Den skulde ligesom de andre danske missioner få at mærke, at slutningen af det 18de århundrede ingen missionstid var.

Efterhånden som der anlagdes flere handelspladser, var missionen fulgt med; den havde 1790 ti stationer, hver besat med en missionær: Umenak, Godhavn, Jakobshavn, Klaushavn, Egedesminde, Holsteinborg, Sukkertoppen, Godthåb, Frederikshåb og Julianehåb. — Af disse var Godhavn oprettet 1773, Julianehåb 1775. I Upernivik var der 1771 bleven anlagt en station; men da en epidemi havde bortrevet eller fordrevet befolkningen, nedlagdes handelsstedet

¹⁾ Skandinavisk literaturselskabs skrifter VIII s. 250 f.

²⁾ Efterretninger fra Grønland s. 268.

og missionæren forflyttedes 1789. Først 1825 ansattes der atter en kateket.

Men 1791 foretages der i finanskollegiet bestræbelser for ved besparelser at bringe ligevægt mellem statens indtægter og dens udgifter, og dette kom til at gå hårdt ud over den grønlandske mission. Ved en kongelig resolution af 17. April 1791 meddeltes det missionskollegiet, at det herefter ikke vilde modtage større tilskud fra handelen end 2263 rd. årlig foruden som hidtil fri kost, lys og brændsel for en missionær og en kateket ved de 4 stationer Godthåb, Holsteinborg, Kristianshåb og Jakobshavn. — Missionen havde herudover kun en indtægt af 500 rd., som udbetaltes af Zahlkassen, samt 715 rd. 5 fl i rente af en kapital stor 19142 rd. 3 fl 8 sk , der vistnok var samlet af gaver, som missionen ikke sjældent fik ved testamenter¹⁾.

Det var således omtrent halvparten af dens hidtil værende indtægter, der var berøvet den, og kollegiet følte det med rette som et tungt slag. — Fabricius havde tidligere ikke set nær så lyst på missionen som Egede. Året iforvejen havde han udtalt, at den på en del steder var i en forvirret og ussel tilstand; der behøvedes betimeligt at rådes bod herpå ved de kraftigste midler, om ikke dens fald skulde følge efter²⁾. — Nu derimod siger han: »Jeg har selv som missionær i landet bragt i erfaring, med hvilken lyst mange Grønlændere antog den kristelige religion, med hvilken hengivenhed og troskab de viste sig at være Jesu sande bekendere, og hvor uskrømtet de lagde deres kristendom for dagen. Jesu riges undersætter har vundet anselig tilvækst ved denne mission, så lidt den end er kommet i udråb af mangel paa fornøden efterretning for publikum«. Han vilde, at der skulde gøres et forsøg på at få den tagne beslutning forandret: »Skal sparsommelighed gå så vidt, at religionen opofres

¹⁾ I årene 1770—1800 testamenteredes der den 7629 rd.

²⁾ Grønlandske journalsager 1790, nr. 33.

derfor?« Hvis dette ikke hjalp, ønskede han, at der skulde ansøges om at måtte foretage en kollekt¹⁾.

Det synes, at han i det første øjeblik har anset det for umuligt at fortsætte missionen med de formindskede indtægter, og kollegiet har, vistnok med rette, fundet det unyttigt at prøve de af ham foreslåede veje. I det mindste blev det ikke ham, men J. G. C. Adler, der 1790 var bleven medlem af kollegiet, der udarbejdede den instruks af 24. April 1792, hvorved indskrækningen af missionsvirksomheden gennemførtes. Kollegiet forhandlede herom med handlens direktion; men denne må formodentlig nu være bleven endnu vanskeligere at have at gøre med end tidligere; ti kollegiet afbrød forhandlingerne og skrev til kancelliet, at det, efter at have overvejet en forestilling fra direktionen, nu havde besluttet, uden at indlade sig i videre forhandling med denne, at foranstalte de forandringer og indskrækninger, som omstændighederne gjorde nødvendige.

Det bestemtes da, at der herefter kun skulde ansættes 5 missionærer i Julianehåb, Fredrikshåb, Holsteinborg, Klaushavn og Umenak. De øvrige stationer måtte nøjes med kateketer, der kunde forrette hjemmedåb og begravelser, undervise og holde opbyggelser. Disse stationer underlagdes missionærerne som annekser, der skulde besøges mindst en gang årlig. Af de 4 kirker, der var i Grønland, Holsteinborg, Frederikshåb, Godthåb og Jakobshavn kunde der altså kun holdes fuldstændig gudstjeneste i de to de enkelte gange, da missionæren kom der²⁾. — Der skete dog et fremskridt, i det missionærernes løn forøgedes fra 200 rd. til 300. Udgifterne ved hver af de 5 kateketstationer beregnedes til 100 rd. årlig. Hele udgiften skulde da blive 3467 rd. Men da indtægten kun var 13 rd. 5 β

¹⁾ Grønlandske Journalsager 1791, nr. 39. — Missionskollegiets protokol 1791, s. 608.

²⁾ Missionæren i Klaushavn flyttede dog netop for kirkens skyld senere til Jakobshavn.

større, var det uundgåeligt, at der måtte blive underskud. Dette beløb sig i den nærmeste tid til c. 1000 rd. årlig.

Det er næppe muligt at bedømme, hvilken indflydelse denne forandring fik på de kirkelige tilstande i Grønland. Fabricius siger 1794, at det så sørgeligt ud. S. R. Heide i Holsteinborg skrev, at han ikke kunde overkomme at passe både Sukkertoppen og Egedesminde; det sidste sted havde han slet ikke været 1793. — R. F. Lassen i Umenak havde heller ikke været i Godhavn; han søgte gentagne gange om at komme hjem, da han ikke kunde overkomme det arbejde, der var ham pålagt. Det var i Nordgrønland missionærerne savnedes mest. Her var nu den egentlige missionsmark, hvor der endnu var mange hedninger. Især er det åbenbart, at det trykkede missionskollegiet, at det ikke kunde gøre noget for Upernivik, hvor der atter var samlet mange mennesker, hedninger og kristne mellem hverandre, uden at de sidste havde nogen støtte eller tilsyn. Der tales selv i disse år ofte om at få sendt en kateket derop, uden at det blev til noget. — Fabricius ønskede, at man kunde sende nogle kateketer fra Sydlandet op til Umenaks missionsdistrikt; men dette blev heller ikke til noget. — En dygtig missionær, J. Cappelen, der var kommet hjem fra Umenak, tilbød at rejse op igen for at uddanne nationalkateketer. Hans tilbud blev modtaget, men uvist af hvilke grunde kom han ikke afsted. — Han henviser i en skrivelse til, at man i Sydgrønland desuden har »de ærlige og af egen drift arbejdende Mähriske brødre, som dog hjælpe til at vedligeholde den væsentlige kundskab af kristendommens velgørende lærdomme«. Men mærkeligt nok høres der slet intet om, at brødrene benyttede sig af, at der ikke længer var nogen missionær i Godthåb, til at genvinde deres forrige indflydelse.

Det synes næsten, som om handelens betjente har følt, at der var ulemper ved den svækkelse, missionen havde lidt; ti inspektør Schultz i Nordgrønland skrev til direktionen, at mangelen på missionærer bedst kunde er-

stattes ved nationalkateketer; men disse burde da lønnes bedre og især skulde der tillægges dem en hel portion kost. — Heri var der intet nyt; det var netop, hvad der fra alle sider tilrådedes, men som på grund af pengemangel ikke kunde gennemføres. Men forslaget forekom direktionen så vigtigt, at den sendte det til missionskollegiet. — Dettets svar var ret spydigt: alle tiders erfaring havde lært det, at handelsånd som oftest er meget forskellig fra missionsånd, og derfor glædede det sig over, at direktionen nu vilde arbejde med til missionens tarv, i det mindste ved at meddele, hvad en fornuftig og retscaffen mand dertil havde foreslået. Men det var umuligt at følge forslaget, da missionens udgifter bestandig overskred indtægterne, og grunden hertil var handelsvarernes høje pris og de store udgifter til fragterne. Iøvrigt udtalte kollegiet det håb, at hvert enkelt medlem af direktionen vilde erkende, at en fornuftig kristelig religion vilde danne de bedste borgere og bedste fædre og derfor også de dygtigste forhververe i Grønland¹).

I det 19de århundrede begyndte bestræbelserne for at forvandle missionen til et almindeligt oplysningsarbejde også overfor den grønlandske mission. Disse bestræbelser udgik dog ikke fra missionskollegiet, men fra handelen. Denne indsendte 1804 en klage over »undervisningsvæsnets« tilstand i Grønland. Man stræbte ikke efter at opdrage folket til at blive istand til at nyde fordelene af en borgerlig regering, lige med den danske konges andre undersåtter, og finde adgang til de kultiverede nationers nyttige kundskaber. Der burde oprettes seminarier i landet, hvor indfødte lærere skulde uddannes, og missionærernes virksomhed skulde indskrænkes til at oplære sådanne lærere. Disse skulde lære dansk og atter lære Grønlænderne dette sprog, for at de kunde få adgang til den almindelige

¹) Journalsager 1794, nr. 29. — Kollegiets brevbog 1794, nr. 22.

kultur. Endelig skulde hele dette undervisningsvæsen underlægges inspektørerne.

Dette forslag var jo yderlig radikalt, det gik ikke ud på mindre end en ophævelse af missionen, og da Fabricius skulde gøre indstilling om det til kollegiet, blev det en blodig kritik. — Han indrømmede vel, at der kunde være grund til klage over, at mange af missionærerne kun udrettede lidt, fordi de aldrig lærte sproget ordentligt. Men det undrede ham, at denne klage kom fra direktionen, der havde udvirket missionens indskrænkning, og som måtte vide, at inspektørerne nu mere end tidligere opmuntrede Grønlænderne til at sprede sig på afsides steder, hvor missionærerne ikke kunde følge dem, og at missionskassen ikke kunde overkomme at lønne flere kateketer. — Den undervisning, som nu foresloges, var helt verdslig; men missionen sigtede til noget langt højere end blotte borgerlige fordele, og missionærernes arbejde kunde ikke indskrænkes til seminarieundervisning. Han kunde ikke forstå, hvad en undervisning som den tilsigtede kunde gavne et folk, der aldrig kunde tænke at beskæftige sig med landbrug, håndværk eller sejlads, og man sigtede dog vel ikke til at få landets sprog udryddet og dansk indført i stedet? Allermindst kunde han finde sig i, at missionen skulde underlægges inspektørerne; så vilde det snart være ude med den. — Der kunde ikke tænkes nogen forbedring, når ikke missionærernes antal atter forøgedes til 10, og der droges omsorg for, at pladserne i det grønlandske seminarium altid var besatte, samt at de hjemkomne missionærer fik en hurtig og god befordring. — Handelen burde sørge for, at der ikke kom så mange ugudelige kolonister, at Grønlænderne ikke spredtes mere end nødvendigt, og ikke forvænnedes ved europæiske varer, især brændevin¹⁾.

¹⁾ Fabricius's erklæring i »Indkomne sager til missionen» 1804. Handelsdirektionens skr. smstds. 1816.

Missionskollegiet har uden tvivl i overensstemmelse med Fabricius afvist handelens forslag; ti dette kom ikke mere igen i den skikkelse. Men i året 1806 indgav kollegiet et andragende om at få den understøttelse tilbage, som var berøvet det 1791, så det kunde forøge missionærernes antal. — Handelsdirektionen sendte det, sikkert ikke med anbefaling, til finanskollegiet; men tillige sendte det missionskollegiet et nyt forslag om oprettelse af skoler i Grønland. Handelen anså det af hensyn til de i forhold til de indfødte så svage danske i landet at være af den yderste vigtighed at fremskynde Grønlændernes kultur, hvorfor den ønskede, at det måtte tillades den ved egne midler at oprette for det første i hvert inspektorat en skole for den grønlandske ungdom med særligt hensyn til deri at danne duelige subjekter af de indfødte til handelens tjeneste i landet.

Dette var jo noget ganske andet end det tidligere forslag, det så gennemførligt ud, og det krævede ingen opofrelser fra missionens side. Men dette forsonede ikke Fabricius. Han kunde ikke forstå, at det, at de danske var så få i landet, kunde bruges som drivende bevæggrund til at fremskynde kulturen hos Grønlænderne. Selv medens folket var hedensk, havde danske jo boet trygt hos det, når de ikke gjorde det uret, og han tvivlede om, at ungdommens uddannelse til handelens tjeneste kunde bringe større kultur og større sikkerhed for handelen og de danske. Men han indrømmede, at missionen intet kunde have imod, at handelen oprettede to skoler som de påtænkte, når ungdommen ikke derved hindredes fra at få undervisning i kristendommen. — Men denne gang kunde han ikke få kollegiet med sig. Det tilsagde med varme ord direktionen sin hjælp til at udføre »dette med vor hovedpligt så nøje overensstemmende formål, nemlig gavnlig oplysning og religionens velgørende indflydelse hos Grønlænderne«. — Kollegiet viste også i gerning, at disse ord var alvorligt mente; ti det forflyttede missionær Wolf fra

Holsteinborg til Godthåb, hvor den første af disse skoler skulde oprettes, for at han kunde blive dens bestyrer. — Men det næste år kom krigen, og der kunde ikke være tale om nye foranstaltninger i Grønland¹⁾.

Den modgang, missionen siden 1792 havde havt, var for intet at regne mod, hvad krigen med England skulde bringe over den²⁾. Da skibsfarten blev usikker og utilstrækkelig, blev der mangel på mange af de varer, som dårligt kunde undværes af Evropæerne, og handelen, som var nødt til at holde sine stationer vedlige, ønskede kun, at så mange »tærere« som muligt forlod landet. — Den første missionær, som rejste hjem, var Niels Giessing Wolf på Godthåb. Han havde 1809 sendt sin familie hjem; men skibet, der førte dem, forliste, og de kom ind til Bergen, hvorfra de bogstavelig måtte tigge sig gennem Norge for at nå København. I to år hørte han intet fra dem; man kan forstå, at han syntes, han ikke kunde udholde det længer; han gik hjem 1811 efter at have været 7 år i landet³⁾.

Da han var kommen hjem, berettede han om, hvor sørgeligt det stod til i Grønland, og en beretning fra J. Jessen på Frederikshåb stemmede godt overens hermed. Missionskollegiet fandt da ikke, at det kunde forsvare andet, end at tillade også de andre missionærer selv at afgøre, om de kunde blive i landet. Der lovedes dem, der bestemte sig dertil, et lønningstillæg. Fabricius bruger det udtryk, at det måtte betragtes som en samvittighedssag ikke at nøde nogen til at blive, og foreløbig heller ikke sende andre derop. — Få dage efter fik dog kollegiet en indberetning fra inspektør Myhlenpfort i Sydgrønland,

¹⁾ Aktstykkerne om denne sag findes under »koncepter og indlæg« 1816.

²⁾ »Atlanten«, 6te årg. s. 379 f. Provst Schultz Lorentzen, »Grønland under krigen 1807—14«.

³⁾ Wolfs dagbog 1809—11 er trykt i Kirkehist. Saml. 4de R. III. s. 468 f.

der ikke så nær så mørkt på tilstanden, som missionærerne havde gjort; der er, siger han, endnu proviant nok. — Fabricius klagede da over, at nu vidste man ikke, hvorledes det stod til; men han har åbenbart ikke været vis på, at missionærerne, der ønskede at komme hjem fra dette »hungerland«, ikke havde malet tilstanden for sort. Hvis de, siger han, har handlet uden tilstrækkelig årsag, må de se til, hvorledes de kan forsvare det. — Kollegiet forandrede dog ikke den beslutning, det havde taget; Fabricius's skrivelse blev henlagt¹⁾. Det viste sig også, at Myhlenpfort havde været for sangvinsk; nøden var stor for alle, også for de indfødte, men især for Evropæerne, og endda størst i Sydgrønland.

F. Fleischer på Julianehåb og J. Jessen på Fredrikshåb rejste nu hjem 1812. — Fabricius håbede at missionærerne på Nordgrønland, E. Bram ved Jakobshavn og B. Hartz ved Egedesminde, skulde blive, da de begge havde grønlandske koner, for hvem det ikke vilde være så let at finde sig til rette i Danmark; men Bram kom dog hjem; han må formodentlig have været svagelig; ti han døde omtrent et år efter, og konen rejste med børnene tilbage til Grønland. — Hartz var nu ene tilbage. Han holdt ud alle de 10 år, han havde forpligtet sig til, 1807—16, netop den tid, da forbindelsen med Danmark var afskåret eller i det mindste meget usikker. Men da kollegiet anmodede ham om at blive endnu et år, vilde han ikke gå ind derpå. Han siger, at især i de sidste år var landet ganske blottet for alt, som udfordres til livets anstændige ophold, klæder, linned, lagener, sengklæder, hvorpå han også led tab ved den fugtige og forfaldne bolig i Jakobshavn, hvortil han var flyttet; den var så rådden, at den næsten var ubeboelig. — Hans udholdenhed blev meget påskønnet af missionskollegiet. Det gav ham 300 rd. i ventepenge og 200 som en gratifikation. Da det anbefalede

¹⁾ Missionskollegiets protokol 1812, nr. 17.

ham til hastig befordring skrev det: »Han har været en retskaffen og nidkær mand i sit embedes førelse, og han har i de bedrøvelige krigens år med standhaftighed udholdt alle de ubekvemmeligheder, som fulgte dermed, og det på en tid, da andre missionærer fandt tilstrækkelig anledning til at rejse hjem«. Der tales slet ikke om, at Hartz skyldte missionens kasse 1452 rd. Det var vel almindeligt, at missionærerne, når de kom hjem, var komne i gæld, som meget sjældent blev betalt, men det var dog som oftest kun 4—500 rd. Men det store beløb kunde vel nok forklares ved de høje priser på varerne i krigsårene og ved de lange rejser, han havde måttet foretage, da han var ene missionær i Nordgrønland. Fordringen blev anmeldt i hans dødsbo, men dette indeholdt aldeles intet til dækning af gælden. — Han blev 1817 sognepræst til Gudum og Fabjerg, hvor han døde 1822.

Da missionærerne i Sydgrønland rejste, anmodede missionskollegiet inspektør Myhlenpfort om at tilse boligerne og hvad missionen ellers ejede. Selve missionsarbejdet skulde ledes af overkateketerne, der fik bemyndigelse til, så længe der ingen præster var, at foretage en slags trolovelse, hvorved der kunde indgås gyldigt ægteskab¹⁾. Hartz foreslog to gange, at der skulde udsendes danske kateketer, og da færre missionærer; men kollegiet erklærede begge gange, at kassens tilstand ikke tillod det. — Fabricius foreslog, at man skulde forhøre sig hos Herrnhuterne, der fik hjælp fra Holland og England, om man ikke også ad den vej kunde understøtte de danske stationer. Der har også været tanker oppe om at få Herrnhuterne til at tage sig af disse i Sydgrønland, men dette frarådede han. — Der blev i hele krigens tid ingen bøger sendt op; men det engelske bibelselskab købte 200 grønlandske Nye testamenter for at uddele dem. — Efterretningerne fra krigsårene er i det hele meget sparsomme.

¹⁾ »Atlanten«, anf. st. s. 380.

Da hele Sydgrønland var præsteløst, besluttede missionskollegiet at lade kateketen Fredrik Bertelsen ved Sukkertoppen ordinere. Han var en søn af den tidligere omtalte Bertel Laersen, og han har utvivlsomt været en dygtig mand. Wolf havde 1804 flyttet ham til Holsteinborg, uagtet det var sagt ham forud, at så vilde alle Grønlænderne forlade Sukkertoppen for at følge med ham, og da det tegnede til, at dette vilde blive virkelighed, måtte han flyttes tilbage. — I året 1815 rejste Hartz ned til Holsteinborg og ordinerede ham her. Han flyttede så til Godthåb. Her boede Myhlenpfort, og han har mange gange udtalt sig om det uheldige i, at en Grønlænder blev missionær. Bertelsen, siger han, hverken har eller får nogensinde nogen autoritet som missionær; han er og bliver en Grønlænder i ordets virkelige forstand. Man skulde blot vide, hvorledes missionærboligen i Godthåb ser ud, efter at han har boet der et år; den ligner en svinsk grønlænderhytte. Myhlenpfort glemmer dog aldrig at tilføje, at han er et godt menneske og fører et sædeligt liv, han tager ham med i sin båd på rejser, og da han blev gammel og svag, tog han sig af ham. Det var naturligvis en mangel, at Bertelsen talte så dårlig dansk, at han ikke kunde holde en forståelig prædiken for kolonisterne, som han jo også skulde være præst for. Men der havde været mange præster, der kun havde talt dårligt Grønlandsk, så det er ikke værd at gøre ophævelser af, at forholdet en gang vendtes om, og selv om renligheden i Godthåbs missionærbolig lod meget tilbage at ønske, er der al grund til at tro, at Bertelsen har været en god missionær. Missionskollegiet har altid skønnet på ham, og det viste det ved at give ham en større pension, end han selv havde forlangt, da han 1825 gammel og svag tog sin afsked¹⁾.

De herrnhutiske missionærer blev alle på deres post under krigen. Men om de end sikkert kan have havt det

¹⁾ Indkomne sager 1816.

strengt nok, var de dog bedre stillede end de danske. De sad ikke ene, men der var altid flere på stationerne, og de havde deres egne magasiner, medens de danske var henviste til købmændene, der naturligvis først tænkte på sig selv, når der var fare for, at lagrene kunde blive tomme. Desuden forsynedes de fra deres trosfæller i England¹⁾).

Da freden i Kiel var sluttet, kunde missionskollegiet tænke på at besætte missionspladserne på ny. Men nu stod man overfor den vanskelighed, at der ikke var nogen eneste grønlandsk seminarist. Man søgte både ved opslag på universitetet og bekendtgørelser i aviserne efter teologiske kandidater; men der meldte sig kun en eneste, og han var helt ubrugelig. Henrik Schou havde været missionær i to år, hvorefter han uden tilladelse rejste hjem. Fra 1808—13 havde han været præst i Branderup, hvorfra han forflyttedes til Tisted-Binderup. Men det viste sig da, at han i Branderup havde pantsat alt, hvad pantsættes kunde, ladet avlingen ligge udyrket og solgt gødningen. Det var øjensynligt kun for at komme bort fra sine kreditorer, han nu vilde forlade sit embede og gå til Grønland igen. Kollegiet vilde intet have med ham at gøre. — Derimod meldte der sig nogle studenter, J. K. Løchte, A. F. Hønne, C. F. Jacobsen og P. G. Wanning. Men disse kunde ikke udsendes før 1817. Hertil kom senere kandidat J. P. M. Kragh, der udsendtes 1818.

I mellemtiden optog missionskollegiet de 1806 afbrudte underhandlinger om oprettelsen af skoler i Grønland. Fabricius fastholdt sit tidligere standpunkt. Missionærerne kunde ikke deltage i undervisningen; de havde hvert et distrikt af c. 50 miles længde, og når de om sommeren skulde følge de stærkt spredte Grønlændere og leve med dem, krævedes allerede dertil en entusiasme, som hverken kunde ventes eller fordres; der kunde ikke

¹⁾ Atlanten, 6te årgang, s. 381.

pålægges dem mere arbejde. — Det varede desuden for de fleste af dem længe, inden de med klarhed kunde udtrykke sig på sproget. Kateketerne var heller ikke brugelige som lærere i sådanne skoler; de fleste af dem stod ikke i oplysning over deres landsmænd. — Kollegiet skrev væsentlig i overensstemmelse hermed til handelen. Men biskop Münster, hvem det utvivlsomt skyldes, at denne sag atter var blevet fremdraget, indgav et separatvotum. Handelsdirektionens plan forekom ham simpel og udførlig, og den fortjente kollegiets overvejelse. Heller ikke han mente dog, at missionen kunde overtage undervisningen; men han foreslog, at to af de fra skolelærerseminariet udgåede unge mænd skulde gennemgå det grønlandske seminarium for så at blive ansatte som lærere i Grønland. — Direktionen synes slet ikke at have svaret på denne skrivelse. Planen lod sig umuligt udføre under de forvirrede pengeforhold, og især efterat handelen havde lidt store tab både ved at dens skibe var blevne kaprede og ved at hele omsætningen så godt som havde været standset i 7 år, medens kolonierne dog måtte opretholdes. Det vilde under disse omstændigheder have været letsindigt at indlade sig på nye udgifter.

Da der nu 1817 og 18 udsendtes 5 missionærer, deltes det store nordgrønlandske distrikt atter mellem to, der fik bolig i Umenak og Jakobshavn, Egedesminde fik sin egen missionærer, og der foretoges omdelinger mellem de andre missioner. — Kollegiet havde været heldigt med de mænd, der havde tilbudt sig. Wanning, der kom til Julianehåb, roses af Fabricius som en dygtig og virksom mand, og missionskollegiet skrev 1820 til ham: »Man kan forsikre Dem, at kollegiet vil vide at påskønne den møje, De har underkastet Dem forat udbrede Kristi kundskab, ligesom man også fra det høje vil nedbede over Dem Guds kraftige bistand til forfremmelsen af Deres hellige gerning«. Uagtet han 1824 på grund af sin kones sygdom uden tilladelse kom hjem, efter kun at have tjent 7 år, og havde

en stor gæld (1000 rd.) til kollegiet, gav — dette ham en god anbefaling til at søge embede. — Måske skyldes det ham, at kirkeruinen i Julianehåb distrikt ikke blev ødelagt. Han skrev 1823 til kollegiet, at købmanden vilde nedrive den forat bygge et spækhushus af dens stene, og kollegiet meddelte dette til kommissionen for oldsagers bevarelse. — Løchte i Jakobshavn gjorde sig megen umage for at lære sproget. Han havde slet ingen hjælp, da købmanden ikke forstod Grønlandsk og kateketerne ikke Dansk. Hver aften mødte han derfor i den hytte, hvor aftenbønnen holdtes og blev der flere timer; på den måde var han efter et års forløb kommen så vidt, at han nogenlunde forstod sproget, og siden lærte han også at tale det. — Hønne i Holsteinborg kunde allerede 1818 holde sin første grønlandske prædiken. Da han efter endt tjenestetid var kommet hjem, ønskede han atter at blive sendt ud, endda til Upernivik, hvor missionen skulde begyndes helt forfra. Han forlangte dog 100 rd. mere i løn; men kollegiet kunde slet ingen løn skaffe til en ny station, og handelen vilde ikke strække sig videre end til at bygge ham et panelet jordhus. — Jacobsen i Umenak blev næppe nogen duelig missionær. Allerede medens han gik på det grønlandske seminarium var Fabricius misfornøjet med ham, og han lærte aldrig at tale sproget; heller ikke havde han den energi, der krævedes, når en missionær virkelig skulde tilse sin vidtspredte menighed. — De tre sidstnævnte missionærer var ugifte og rejste derfor hjem 1824¹⁾.

P. Kragh, der 1818 kom til Egedesminde, var dog vistnok den betydeligste af de nye missionærer, i ethvert tilfælde er han den, vi kender bedst, da der er udgivet vidtløftige uddrag af den dagbog, han har holdt i Grønland²⁾. Det er en tyk bog, og uagtet den beskriver talrige

¹⁾ Wanning døde 1864 som sognepræst i Als, Løchte 1857 i Ingstrup, Jacobsen 1858 i Brovst, Hønne 1867 som entlediget fra Roager.

²⁾ •Udtag af missionær Kraghs dagbog, 2 dele, Haderslev 1875.

farlige rejser både til lands og til vands, kan det ikke nægtes, at det er en meget ensformig og trættende bog at læse. Men den giver som sikkert ingen anden et billede af et virksomt liv, som en præst i Grønland måtte leve det, når han skulde udrette noget. I 9—10 måneder af året er han på færde til båds eller med hundeslæde. Han må have havt et jærnhelbred for at kunne udholde dette; men han synes aldrig at være bleven træt; når han kommer til bestemmelsesstedet, tidt efter strabadser, der vilde tvinge enhver anden til kun at tænke på hvile, begynder han straks at eksaminere børnene, holde prædiken eller irettesætte dem, der har forsyndet sig.

Han ægtede 1819 en Grønlænderinde, Ane Marie Lidemark, en datter af en afdød købmand. Hun forstod bedre grønlandsk end dansk, og hans ven Løchte viede ham derfor i Jakobshavn på hint sprog. Han beskriver denne fest således: »Først kl. 10 holdt pastor Løchte »skriftemål for min forlovede og mig, hvorpå jeg i grønlandsk gudstjeneste prædikede for en talrig forsamling, »der fandt behag i min tale, som havde rørt de fleste til »tårer¹⁾. Efter prædiken var stor kommunion for en »mængde indfødte, for hvilke Løchte dagen forud havde »holdt skriftemål. Løchte meddelte sakramentet til mig og »min forlovede og de Grønlændere, som med os knælede »foran alteret, hvorpå jeg til næste hold uddelte nåde»gaverne, og siden administrerede vi begge to. Efter be»hørig salmers afsyngning med fuldt firstemmigt kor af »mænd og kvinder viede Løchte mig og min kæreste på »Grønlandsk. Den hele grønlandske gudstjeneste var først »tilende kl. 2«. Derefter spiste de til middag hos Løchte og drak kaffe hos købmanden, hvor der til ære for brudeparret saluteredes med kanoner. Dagen derefter havde han

¹⁾ Dette fortæller Kragh vel tidt, næsten hver gang, han har om-talt sine prædikener.

en lang forhandling med Løchte om missionssager; denne, der var meget musikalsk, lærte de følgende dage den nygifte kone at spille på citar¹⁾.

Ligesom de andre præster, der havde ægtet grønlandske kvinder, blev sikkert også Kragh derved nærmere knyttet til landets befolkning. Da han 1828 kom hjem, forstod hans børn intet andet sprog; han selv talte det »lige så godt som provst Sverdrup«. Dette var endnu over 30 år efter dennes bortrejse den højeste ros, Grønlænderne kunde give en præst, som de helt og fuldt forstod.

Missionskollegiet skønnede i høj grad på Kragh; dets breve til ham er fulde af anerkendelse af hans virksomhed; men ved siden af er der rigtignok ikke få formaninger og påmindelser; han voldte det mange bekymringer. Således tillagde han med stor liberalitet sine kateketer bedre løn, især fri kost. — Kollegiet forsikrede ham, at det ønskede intet hellere end at kunne forbedre kateketernes stilling, men det havde ikke midler dertil, så det var en trængende nødvendighed, at det måtte kræve, at ingen proviant tilstodes uden dets samtykke. Når han så forestillede, at på den måde gjorde missionen ikke den gavn, den skulde, svarede kollegiet, at det var sandt nok, men den gjorde dog nogen gavn, og det var bedre, end at den formedelst overspændte anstrængelser siden skulde, om ikke rent standse, så dog lide endnu større indskrænkning end hidtil. En enkelt gang frabad det sig også, at Kragh kritiserede de forholdsregler, det tog²⁾.

Heller ikke var det fornøjet med, at han stod i forbindelse med det danske missionselskab. Dette var blevet stiftet 1821 og tilbød da missionskollegiet, at det vilde lønne en missionær i Grønland; men kollegiet afslog tilbudet, da det var bange for, at selskabet så vilde indblande

¹⁾ Kraghs dagbøger I s. 57.

²⁾ Smstds. II, s. 336

sig i dets sager¹⁾. Kragh derimod stod i stadig brevveksling med dets formand, B. F. Rønne i Lyngby, der indrykkede breve fra ham i sit religionsblad. Dette fandt missionskollegiet imidlertid meget betænkeligt. Vel havde det intet imod, at han korresponderede med så agtværdig en mand som Rønne; men det kunde ikke finde sig i, at han fortalte dette aldeles private selskab om, hvilke forslag han havde gjort kollegiet, da han jo ikke kunde vide, om disse blev bifaldte eller ej²⁾. — Kollegiet modtog dog 1825 et tilbud fra missionsselskabet om at bygge en kirke i Julianehåb; men det var dog bestandig dets grundsætning, at det burde holde sig så fjernt fra selskabet som muligt, da dette søgte at skaffe sig indflydelse på missionens ledelse. — Således afslog det 1829 at antage C. C. Østergaard som grønlandsk seminarist, fordi selskabet bad derom, medens det dog antog ham et halvt år efter, da der intet sådant andragende forelå. — Samme år forbød det missionær Funch i Jakobshavn at modtage 30 rd., som selskabet vilde skænke til uddeling mellem kateketerne³⁾.

¹⁾ Missionskollgiets protokol, s. 531, 26. Jan. 1827. — Kollegiets skrivelse af 6. Aug. 1821 til Rønne lyder således: »Så værdig hensigten med det her oprettede selskab end er, synes det dog betænkeligt for det kongelige kollegium at indlade sig med et privat institut, der synes at ville gribe ind i kollegiets virkekreds, forinden man nærmere kender planen, hvorefter institutet vil virke, og de midler, hvormed det kan virke, samt forinden institutet og dets virken til sit formål er på en eller anden måde sanktioneret eller avtoriseret ved Hs. M. kongens bifald. Det, som endvidere forøger betænkelighederne, er, at selskabets hovedtendenser erklæres at skulde være at virke i forening med det Baselske missionsselskab, hvorimod det danske, af Danmarks konge stiftede missionskollegium med tilhørende undervisningsanstalt behandles som en bisag, man vil ofre en gave, når det behøves. Det synes ikke passende for et kongeligt kollegium at modtage sådanne gaver, og det er næppe at formode, at Hs. M. vil bifalde, at hans embedsmænd tillade sig dette«.

²⁾ Kraghs dagbøger II, s. 262 og 355. Skrivelsen er undertegnet af Münster og konferensråd H. C. Hammerich. Kancellipræsident Kaas var kort iforvejen død.

³⁾ Kollegiets protokol 1830, nr. 1 og 13.

Kragh havde også en stor del i, at det endelig blev alvor at genoptage missionen i Upernivik. Missionskollegiet havde bestandig betragtet dens fornyelse som en opgave, der ikke måtte tabes af syne. Det fik en ny påmindelse derom, da der 1817 under en hungersnød i Umenak udvandrede nogle og tredive kristne til Upernavik, hvor der var al sandsynlighed for, at de vilde falde tilbage til hedenskabet. Kollegiet forhandlede i de følgende år med præsterne i Nordgrønland om at få sendt en kateket derop; men handelen havde ingen station der, og det blev ikke til noget. Da fandt der 1823 et gruligt mord sted, og der blev desuden udsigt til, at der vilde blive anlagt en handelsstation. Jacobsen i Umenak var egentlig den, for hvem det lå nærmest at tage sig af sagen, og Kragh korresponderede med ham om, at han skulde rejse derop og berejse en del af Uperniviks distrikt. Men han svarede, at dette ikke kunde lade sig gøre uden at sætte liv og helsen til, da rejsen måtte gøres om vinteren og vilde vare i tre dage, i hvilken tid man ikke vilde kunne komme under tag. Da han desuden stod for hjemrejse, og det ikke kunde forlanges af en ny missionær, at han straks skulde indlade sig på et sådant foretagende, måtte Kragh selv tage sig af sagen.

Han gik nu i Juli 1825 med en galease fra Godhavn til Upernivik, hvor han besøgte Grønlænderne, søgte at samle de kristne, der var på stedet, og efterlod to kateketer samt et par læsekvinder. Den ene kateket, Lars Abelsen Smidt, skulde lede den unge mission. Han havde fået en streng post; de kristne, der fandtes, var så forvildede, at de ikke var synderlig forskellige fra hedningene, og disse var hårde og uvillige til at tage imod kristendommen. En gang trængte de ind i hans hus for at »balliare» (syng og danse på hedensk vis) og dermed blev de ved hele natten, uden at han kunde forhindre det. Han skrev i sin dagbog: »D. 14. April bar jeg mig ad som en synder, uagtet jeg ikke selv tog del i synden«. Medens

han holdt bøn i det ene Hus, øvede Angekokerne deres hekseri i det andet, og alle de gamle hang ved dem. Han længtes tilbage til Egedesminde, som han drømte om hver nat, og kunde han ikke igen blive lærer der, vilde han være tilfreds med at blive det, om det så skulde være i Godhavn, en plads, der siden 1792 ingen missionær havde havt, og som var meget forsømt. Da Kragh 1827 atter kom til Upernivik, tog han ham derfor også med tilbage¹⁾.

Han mente også da at have fundet en anden mand, der var skikket til pladsen i Upernivik. Der var kommet en student, Jacobsen, op til Egedesminde, som i høj grad havde vundet hans tillid. Det var uden tvivl Kragh, der skaffede ham pladsen som købmand i Upernivik; men han ønskede tillige, at han skulde ordineres til missionær. Uden en sådan vilde det ikke ret blive til noget med den nye mission, og han var vis på, at missionselskabet gerne vilde betale hans løn. Men missionskollegiet vilde ikke gå ind derpå; det stred mod loven, at gejstlige befattede sig med handel, og det var mod kollegiets grundsætninger, at en dansk mand, som ikke havde studeret teologi, ordineredes. Det var en anden sag med Bertelsen, der ikke forstod dansk, og således ikke kunde påstå nogen befordring i Danmark. Derimod så kollegiet det gerne, hvis han vilde være overkateket, og da var man villig til at give ham en passende løn²⁾. — Det var nu endelig nået at få inddraget det nordligste kendte beboede distrikt under missionen. Upernivik fik 1833 sin egen missionær, C. C. Østergaard. I årene 1850—58 var en søn af Kragh, Jens Michael Peter ansat sammesteds. P. Kragh drog hjem 1828. Han var den sidste af de missionærer, der drog ud i årene 1817—18, og det kuld, der afløste dem, havde næppe deres energi og dygtighed. Han døde som præst i Øsby i Haderslev amt 1883.

¹⁾ Smstds., s. 320. Se endvidere et rørende brev fra ham s. 167 f.

²⁾ Smstds. s. 349.

D. 3. Juli 1821 var det 100 år, siden Hans Egede landede i Grønland, og efter forslag af Fabricius besluttede missionskollegiet, at der skulde holdes fest ved alle stationerne. Men da det var umuligt ved sommertid at samle et nogenlunde anseligt antal Grønlændere ved de få hovedstationer, henlagdes festdagen til 16de søndag efter Trinitatis i Oktober. Missionærerne skulde så vidt muligt samle de døbte fra alle udstederne ved kolonierne, hvor dagens gudstjeneste skulde åbnes hjemme med en morgenbøn, som stod i salmebogen. Gudstjenesten i kirken eller forsamlingsstuen skulde efter indgangsbønnen begynde med salmen: »Søde Jesus, vi er her«. Derefter messedes en kollekt, som Fabricius havde forfattet, der blev sunget »Fryd dig, du Kristi brud«, hvorpå missionæren prædikede over Ef. 1, 3—14, og der sluttedes på sædvanlig måde med salmer og messe. — Om aftenen skulde der i hvert hus sluttet med en aftenbøn, der stod i salmebogen. — Egentlig havde det været bestemt, at alle de forsamlede skulde beværtet med et måltid, ærter og flæsk, eller grød og bergfisk; men det er vel fundet for besværligt eller for dyrt, det blev til kaffe og dansk kost, men ingen stærke drikke.

På Egedesminde blev der skænket et glas godt øl til hver og uddelt gryn, ærter, flæsk, kød, kaffe og sukker. Men det, købmanden vilde spendere, forsløg kun halvt, så at Kragh, for at hver kunde få noget, måtte købe ligeså meget og desuden 32 skonrogger (skibstvebakker). Han håbede, at missionskassen vilde godtgøre ham denne udgift. Regningen var på 11 rd. 26 β, som han også fik, men med den bemærkning, at »for fremtiden går det ikke an proprio motu at tilstå sligt, da provianttaksterne ere så høje«. — Der tilstodes ham også 5 rd. til 12 pd. lys, hvormed han havde oplyst kirken; men også her var der en bemærkning, »at ingen anden missionær debiterer kassen noget derfor«¹⁾.

¹⁾ Kraghs dagbøger I, s. 158. II, s. 325. 332.

Kollegiet endte det cirkulære, hvorved festen forordnede, eller i det mindste det eksemplar deraf, som sendtes Kragh, med de smukke ord: »At denne højtidelighed må blive et middel til kristelig kundskabs grundfæstelse og større udbredelse blandt Grønlænderne, og at den Gud, som styrkede Egede med mod og kraft til at begynde dette hellige værk, også vil styrke Dem med sin ånd og nåde til opnåelsen af dette øjemed, for hvilke De med så megen flid og nidkærhed lever og virker, derom beder dette kollegium inderligt«. — Men var der nu egentlig noget at holde fest for? Der er, også af de virkelige missionsvenner, ofte talt mærkeligt ringeagtende om denne mission og dens bestyrelse¹⁾, og forfattere, der har været fjendtlige mod kristendommen, har påstået, at Grønlænderne under dens påvirkning er gæede tilbage. Lad os da se, hvike resultater der er opnåede i de 100 år; ti det er dog derefter en mission bør dømmes, ikke efter teorier om, hvorledes den burde være drevet.

Grønlands befolkning udgjorde efter to, dog sikkert upålidelige tællinger 1789 og 1805 5122 og 6046 mennesker²⁾ — Nu er der i Nordgrønland 5297 og i Sydgrønland 6240, ialt 11537³⁾. Allerede disse tal viser, at det

¹⁾ Således Kalkar, Den kristelige mission I, s. 139—40. — Ussing, Evangeliets sejersgang s. 79, anerkender derimod, at der i den danske mission gennemgående er arbejdet med redelighed, og at dette arbejde ikke har stået under Herrnhuternes. som man tidligere ofte har ment.

²⁾ Om tællingen 1805 siges det udtrykkelig, at der var distrikter, fra hvilken der ingen opgivelser var komne. Af disse tællinger samt af to 1855 og 69 (9648 og 9491) og en afgjort helt skønsmæssig opgivelse af H. Egede, at der i hans tid var 30.000 mennesker i landet, får Rink ud, at Grønlænderne går til grunde under kulturens og missionens indflydelse: »Religionen er vel bleven anvendt på livet, men ikke i de indfødtes favør«. Den mangel på forståelse, hvormed han omtaler den danske mission, er dog for intet at regne mod den fordrejede og uretfærdige skildring af Herrnhuternes virksomhed. — »Eskimoiske æventyr og sagn« s. 33 f., 41.

³⁾ »Atlanten«, 5te årg. s. 431.

ikke her er gået som mange andre steder, hvor lidet talrige befolkninger under kristendommens og kulturens påvirkning er gåede tilgrunde, og dog har Grønland hyppigt, snart på det ene, snart på det andet sted været hjemsøgt af dødbringende epidemier. Beboelsen er spredt på en tidt vanskelig tilgængelig kyst, der er c. 300 mile lang. Det er dette, der i forbindelse med Grønlændernes stadige vandringer og det hårde klima har gjort missionen så besværlig, at det snarest må betragtes som et stort resultat, at der, da hundredårsfesten holdtes, kun var hedninger mod Nord og Syd, mod Nord i Uperniviks distrikt ca. 400; hvor mange der var mod Syd i Julianehåb, lader sig ikke oplyse. Men det var klart, at det ikke vilde vare længe, inden hedenskabets magt også her i yderkanterne af landet vilde være brudt. I de 100 år, siden Egede landede, var den gerning, han havde lagt grunden til, i det væsentlige fuldført. Den største del af landet var ikke længer nogen missionsmark.

Ser vi nu på den forandring, der er foregået med Grønlænderne, så er det sikkert nok, at ingen nation, især når den er lille og langt tilbage i udviklingen, undgår at sætte noget af sin ejendommelighed til, når den kommer under påvirkning af en kultur, der er deres egen overlegen. Grønlænderne ved Angmaksalik og Kap York, som endnu til for kort tid siden var lige så uberørte af europæisk kultur, som deres landsmænd på Egedes tid, har for etnologen større interesse end den øvrige med dansk blod opspædte befolkning i de gamle kolonier.

Men ser vi så på, hvad der foregår mellem disse mennesker, så får vi et levende indtryk af forskellen mellem et hedensk og kristeligt samfundsliv. Indbyggerne ved Angmaksalik var fulde af den vildeste overtro, amuletvæsen, heksefrygt og heksemord; vi hører om datteren, der snører sengklæderne sammen om den syge moder, for at hun skal bringes ud at druknes. Der er de løseste ægteskabsforhold, en mand har forstødt 6—7 koner, kvinderne går

fra hånd til hånd som en vare; der er flerkoneri og kvinderov, manden tilbyder gæsten sin kone, og lampe-slukningslegen kaldes med rette horedansen. Konen dræber sit barn, fordi hun efter mandens død ikke kan ernære det, og det lille samfund hærages af blodhævn og andre snigmord. — Denne skildring af livet i Angmaksalik svarer ganske til, hvad Egederne har fortalt os fra den tid, da landet var helt hedensk. — Og når så pastor Rüttel i såre beskedne og forsigtige ord har talt om livet mellem de nydøbte kristne, så tilføjer han: »En ting er sikker, at den almene tilstand bedredes meget betydeligt derved, at de danske kom til Angmaksalik. Der blev »dæmmet op for den vilde myrden, som har raset i landet, »og der kom efterhånden en tryghed i forholdene, som påskønnedes også af selve hedningerne«¹⁾).

Men netop det samme kunde være sagt ved hundred-årsfesten. Der er meget, der vidner om, at kristendommen virkelig for mange af de døbte var bleven et nyt liv. Men dette resultat lader sig ikke optælle eller udvortes påvise. Men det kan derimod de moralske og sociale fremskridt; ingen vil kunne benægte, at de ovenfor nævnte gruligheder alt den gang var besejrede, eller udøvedes såre sjældent, og at dette er et vidnesbyrd om, at kristendommen var blevet en magt i folkets liv. — Det er vist nok, at der endnu levede hedensk overtro i mange hjerter — der blev f. eks. i krigens tid under påvirkning af hungersnød og smitsot udøvet et heksemord —; men den hedenske overtro er jo næppe endnu helt udryddet i et gammelt kristeligt folk som vort, hvorledes skulde man kunne vente, at den skulde være det, hvor der endnu var mange døbte hedninger i menighederne?

Det tidsrum af missionens historie, som her er fortalt, var i udvortes henseende en modgangstid. Kampen mod Herrnhuterne i Sydgrønland var vel en nødvendighed;

¹⁾ Rüttel, Til Angmaksalik s. 18. 38.

men det kan ikke have fremmet missionen, at kristne således viste sig indbyrdes splidagtige. — Så kom den store indekrænkning af missionen 1791. Den lammedes derved for så vidt, som enhver udvidelse var blevet en hel umulighed en menneskealder igennem. Først 1825 nåede man at få gjort en fattig begyndelse til at genoptage stationen i Upernivik; i Sydgrønland overlodes arbejdet til Herrnhuterne (Friederichsthal). Men ved de gamle stationer blev arbejdet dog, da man havde fundet sig til rette, fortsat på den gamle vis.

Og endelig kom den største prøvelse, da under krigen de unge menigheder i årevis overlodes til sig selv, medens alle forhold var opløste, og hungersnød og sygdomme hærgede landet. Der var adskillige af de kateketer, til hvem menighederne var betroede, der ikke bestod prøven, da de var overladte til sig selv; men i det hele må de have gjort et godt arbejde. Da de nye missionærer kom ud, kunde de hist og her klage over, at usædeligheden var tiltaget; men det nævnes aldrig, at nogen Grønlænder er faldet tilbage til hedenskabet, og dog var der i alle menighederne mange, der var blevne døbt som voksne. Men dette er i virkeligheden et stort vidnesbyrd om, at grunden har været godt og trofast lagt.

Og hvad har det så kostet at lægge den? Det har kostet nok af savn af hvad der hører til et civiliseret livs første fornødenheder, af overmenneskelig anstrengelse på farlige rejser, af knugende følelse af ensomhed i de lange vinternætter, når snestormen fik hver en pind i de skrøbelige huse til at knage, af selvfornægtelse, når missionærerne måtte leve i Grønlændernes skidne og stinkende hytter. Det er sandt, hvad Fabricius har udtalt, at til ret at gøre en grønlandsk missionærs gerning i den tid krævedes der en entusiasme, som hverken kan ventes eller fordres. Det er også vist nok, at der er mange af missionærerne, der ikke har havt meget af denne entusiasme. Men resultatet vidner om, at der er gjort et stort og opofrende ar-

bejde af mange af de mænd, som ofrede 6 eller 10 af deres bedste år på en gerning, der hverken bragte dem ære eller penge.

Ti af penge har den grønlandske mission kostet grumme lidt. I den tid, da den havde 10 missionærer, var hele dens udgift c. 6000 rd. — Nu er der foruden missionsstationerne ved Kap York og Angmaksalik 13 præsteembeder; men udgiften er 180,000 kr., på det nærmeste det tidobbelte. — Fra 1791—1813 var dens indtægt ca. 3500 rd., der ved pengeforandringen gik ned til c. 3200 rigsbankdaler. Dertil kom, at den knugedes af gæld, den havde hvert år et underskud af c. 1000 rd. — Det var 1802, da den lappiske missions bestyrelse gik over til cancelliet, blevet bestemt, at den grønlandske gæld skulde dækkes af dennes ret anselige formue. Men da denne afleveredes til Sverrig, lykkedes det kun at redde 12000 rd., og der stiftedes ny gæld; missionskollegiet synes at have havt et håb om, at denne skulde dækkes af den ostindiske mission, men dette skete ikke, og 1828 forlangte cancelliet, at udgifterne skulde indskrænkes. Gælden var da 7321 rd. Alt blev dog ved at gå som hidtil; men frygten for nye indskrænkninger hængte bestandig over missionskollegiets hoved. Når man læser dets skrivelser til missionærerne, mærker man, hvor det krymper sig ved at sige nej til udgifter, som det finder billige og hensigtsmæssige; men »kassens tilstand tillader dem ikke«, — det er det stadige omkvæd.

En mission vil altid komme til at dele åndelige vilkår med den menighed, hvorfra den er udgået, og det er bekendt nok, at der ikke i det her omhandlede tidsrum rørte sig noget stærkt åndeligt liv i den dansk-norske kirke, og at meget i præsteskrabet ikke var, som det skulde være, og netop således var det også i Grønland. Men »Gud kan skrive lige på skæve linier«, det må alle kirker og alle missioner trøste sig med. Det er glæden ved at lære de trange tider ret at kende, at man får øje for, at Guds ger-

ning også er gjort i dem. Når man, så godt det kan lade sig gøre, har fulgt missionæren, når han sidder i Grønlændernes hytte og lytter til deres tale for at lære deres sprog, eller når han farer med hundeslæden over den gyngende is, hvor hundene hvert øjeblik træder igennem, eller med konebåden arbejder sig gennem drivisen for at komme til at tale Guds ord for en snes mennesker på et udsted, eller når man tænker på salmesangen, der lyder fra hytterne hver morgen og aften, og så ser alt dette på baggrund af den hedenske vildskab, der herskede for så kort siden — så gribes man af en levende følelse af, at trods alle fejlgreb og alle ufuldkommenheder hos missionærerne er der dog ikke udgået så lidt lys fra de forfaldne grønlandske præstestuer. — Gud har arbejdet med, så missionstiden nu er endt; men dette vilde ikke være lykkedes, hvis der ikke, trods megen skrøbelighed var bleven bygget på den eneste grundvold, hvorpå en kirke kan rejses.
